

TISKOVÉ A DISTRIBUČNÍ CENTRUM

Váš průvodce
na skautské stezce

Vážení čtenáři,

edice Vůdcovská zkouška vám opět přináší 14 příruček, které se zabývají jednotlivými obory vůdcovské zkoušky. Díky velkému zájmu vám můžeme v krátké době nabídnout 2. opravené a doplněné vydání textů pro přípravu k vůdcovské zkoušce. Přesto, že budou vydávány na přeskáčku, jejich číslování odpovídá číslování oborů v Řádu pro vzdělávání činovnic a činovníků Junáka.

Na celé řadě se podílí několik autorů a mnohdy se stává, že i jeden obor píše více autorů. Tato různorodost se zákonitě projevuje. Každý z nich musel splnit určité podmínky (např. dělit svá skripta do kapitol podle bodů v Řádu), ale jinak jsme autorům ponechali - především co se stylu psaní týká - volnou ruku. Proto má každý díl svou tvář.

Z edice trochu vybočují dvě publikace - Historie skautingu, které jsme, přestože je jen jednou ze součástí bodu 1, věnovali také samotnou příručku. Druhou specifickou publikací je díl Vůdcovská zkouška - přehled témat. Stručně se věnuje každému z bodů VZ - i písemné práci a mluvenému projevu, které samostatné příručky nemají. Obsahuje předpokládaný rozsah každého bodu. Tento díl je určen nejen zkoušeným, ale především zkoušejícím.

Věříme, že se vám i díky těmto skriptům podaří na vůdcovskou zkoušku kvalitně připravit.

TDC

Text je doprovázen kresbami E.T. Setona a ekologickými hrami, které pro doplnění a oživení učebních textů vybral vydavatel.

Text je doporučen Odbory výchovy činovnic a činovníků ÚRJ.

© Vít Růžička

© Junák - svaz skautů a skautek ČR

Tiskové a distribuční centrum, 2001

Tato publikace byla vydána za podpory MŠMT ČR

ISBN 80-86109-71-2

Příroda a ekologie

EDICE VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA

Praha 2001

Obsah

Úvod	6
1. Vztah člověka a přírody. Význam přírody pro člověka. Význam pobytu v přírodě a jejího poznávání. Estetická hodnota přírody	9
2. Význam ochrany přírody a životního prostředí. Ekologické problémy a možnosti jejich řešení. Trvale udržitelný rozvoj	14
3. Smysl a cíle ekologické výchovy ve skautingu	22
4. Ekologicky šetrné chování doma, v klubovně, v přírodě, na táboře	26
5. Poznávání přírody - poznávání jednotlivých organismů, vztahů v přírodě	33
6. Hry s ekologickou a přírodovědnou tematikou	38
7. Ochrana přírody a krajiny. Chráněná území – jejich výchovné využití. Chování v jednotlivých typech chráněných území. Lesní zákon	43
8. Metodika přírodovědné části stezky a odborek	49
9. Přírodovědná a ekologická činnost během roku (využití stezky, plánování, roční období, dlouhodobé akce)	55
10. Projekty, dlouhodobé akce a brigády s přírodovědnou a ekologickou tematikou, jejich začlenění do programu oddílu, výchovný význam	60
11. Region - místní problémy životního prostředí, přírodní zajímavosti, zdroje informací, možnosti spolupráce, využití regionálních podmínek pro činnost oddílu	66
Literatura	71

Úvod

Předkládám vám příručku k vůdcovské zkoušce. Při jejím zpracování jsem stál před obtížným úkolem – přibližně před rokem vyšla knížka *Skaut je ochráncem přírody*, která byla určena všem, kteří vedou oddíly a chtějí se podrobněji zabývat tematikou přírody a ekologie. I když uvedená příručka obsahově dost přesahuje rozsah vůdcovské zkoušky, členění a názvy kapitol z požadavků VZ vycházejí.

Při přípravě předkládaného textu jsem se tedy snažil, aby byl jiný než zmiňovaná příručka, aby ji v něčem doplňoval, aby rychle dovedl uchazeče o složení VZ k jádru problému a poskytl mu nejdůležitější informace. Současně jsem nechtěl, aby šlo jen o suchý výčet poznatků, které je nutno našprtat ke zkoušce a mít pokoj. Pouze dvakrát jsem použil část kapitoly z výše uvedené příručky i zde – bylo to v případech, kdy byl text natolik stručný a přehledný, že plně vyhovuje potřebám přípravy k VZ.

V přehledu témat VZ v této edici jsme u tématu příroda a ekologie stanovili na vůdce tyto požadavky:

1. Vůdce se zamýšlí nad problémy vztahů člověka a přírody, chápe význam přírody pro skautskou výchovu.
2. Vůdce má potřebné znalosti z oblasti přírodních věd a ekologie. Má přehled o problémech životního prostředí, dokáže samostatně vyhledávat potřebné informace.
3. Vůdce své znalosti aplikuje v oddílové praxi, zná cíl své výchovné práce a dokáže používat skautské metody činnosti při ekologické a přírodovědné výchově. Dodržuje a prosazuje zásady chování šetrného k životnímu prostředí doma, v oddíle a ve skautském hnutí i v zaměstnání a na veřejnosti.

Z těchto požadavků jsou pak odvozena konkrétní témata VZ. Snažil jsem se, aby i tato příručka vedla budoucí vůdce v duchu uvedených požadavků – dala mu základní informace, upozornila ho na zajímavou literaturu a poskytla mu vodítko a námět k úvahám a debatám.

Každá kapitola obsahuje tři různé části: První z nich je text od vybraného autora, který se nějakým způsobem vztahuje k tématu, druhá (nejkratší) část je jeden či několik námětů k zamyšlení a k debatám a třetí stručný výklad. Při přípravě na zkoušku doporučuji postupovat ve stejném pořadí. Upozorňuji jen na to, že stručnost výkladu nedovoluje téma probrat ve všech podrobnostech a že texty uvedené v “čítance” mnohdy ukazují jen jednostranný pohled na danou problematiku. Vážnějším zájemcům doporučuji příručku *Skaut je ochráncem přírody* a některý titul z přehledu literatury (případně z podstatně podrobnějšího přehledu literatury v citované příručce).

Výběr textů ani autorů pro jednotlivé úryvky nebyl náhodný. Když jsem v osmdesátých letech vedl oddíl (tehdy TOM), žádná příručka pro vůdce skautských oddílů neexistovala. Literatura vycházela velmi vzácně – spíš shodou příznivých okolností a osobní zásluhou řady lidí unikly tehdejšímu režimu některé knihy, jejichž vydání omylem nezabránil. Chtěl bych tu z vděčnosti zmínit tři jména: V první řadě Miloš Zapletal – jednak jako autor řady knih o hrách, bez nichž bych si vedení oddílu nedokázal představit, jednak jako překladatel díla

dalšího velkého muže E. T. Setona. Spíše zázrakem jsem sehnal jeho Knihu lesní moudrosti a ta se mi stala podstatnou inspirací pro náš oddíl. Třetím je pak Mirko Vosátka s jeho Táborskou encyklopedií a s knížkami o přírodě. Ještě jedno jméno bych rád zmínil – během jedné noci jsem přečetl na asi čtvrtém průklepu polonečitélné Karpatské hry Miloslava Nevrlého, tehdy dostupné jen jako samizdat. To byli lidé a knížky, kteří mě provázeli v mých začátcích a ze kterých bych chtěl něco předat i vám.

Doplňují je lidé a texty, ke kterým jsem se dostal později – Erazim Kohák a Ladislav Rusek Šaman, spolu s nimi pak zakladatelé dnešního ekologického odboru Junáka Janka Pfeifferová a Mirek Pergler.

Poslední trojice je spíše zajímavá věcně: František Urban je jedním z autorů dnes platného Zákona o ochraně přírody a krajiny, kniha Zachraňme Zemi je myslím dosud nejpůsobivější naléhavou výzvou k hledání řešení globálních problémů Země a sdružení Tereza je parta lidí, bez níž bychom asi nevěděli, co jsou ekologické projekty.

S ohledem na rozsah této publikace jsem citované kapitoly krátil, snažil jsem se však, aby úryvky vždy vystihovaly podstatné myšlenky autora.

Seznámení se stromem

Hráči se rozdělí do dvojic. Jeden hráč zaváže druhému šátkem oči a vede ho do lesa. Snaží se ho dovést k určitému stromu, ovšem co nejkomplicovaněji, aby hráč se šátkem ztratil orientaci. Když ho dovede ke stromu, nechá mu jej ohmatat, případně očichat, a zase ho křivolace dovede na kraj lesa. Tam mu šátek sundá a nechá ho najít strom, který si ohmatával.

Po nalezení správného stromu se mohou hráči vyměnit. Cílem této části hry je s vybraným stromem se spřátelit.

1.

EDICE
VÚDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Vztah člověka a přírody. Význam přírody pro člověka. Význam pobytu v přírodě a jejího poznávání. Estetická hodnota přírody

“Pro dobro člověka ...” Od konce osmnáctého století se tato fráze stala přímo zaklínadlem, kterého se dovoláváme obvykle tehdy, když konáme právě převelikou špatnost, když hubíme ryby a ptáky toxickými odpady, když ničíme ochrannou ozónovou vrstvu – dobytek oslepne dříve než lidé – a ospravedlňujeme se, že je to přece “pro dobro člověka”. Pro dobro člověka jsme ochotni zabít, mučit, ničit – i lidé, kteří by se zhržili myšlenky mučení bezbranného zvířete, své námitky stáhnou, když je ujistíme, že třeba zvláště barbarský pokus konáme pro dobro člověka.

Co je dobro? Tady narážíme na základnější otázku než prostě tu, které věci jsou dobré. Jde o to, co vlastně je dobro – tedy proč vůbec věci, vlastnosti a činy třídíme na dobré a zlé, proč nám není všechno jen lhostejně stejné ...

... Tak se ptejme: proč je ničení zlé a láska dobrá? Kdyby byl svět neutrální, o sobě prostý hodnoty, pak ničení a tvoření jsou prostě dvě rovnocenné činnosti.

Jenže je svět neutrální? Všimněme si jednoho: všechno, co žije, též chce žít. I muška či housenka se snaží uniknout zabíjející ruče. I semínko, třeba fazole, hledá vláhu a světlo, usilovně si snaží uchovat život. Živé bytosti zápasí se smrtí i za cenu bolesti. Člověk ve své svobodě se může rozhodnout, že nákladnost jeho života v dané chvíli převyšuje jeho cenu, ač i to bývá výjimka. I o člověku platí, že všechno živé chce žít.

Vezměme to filosoficky: všechno živé chce žít. To znamená, že pro všechno živé je vlastní život hodnotou, něčím dobrým. V každé živé bytosti žije touha po životě. Svět nepřestává být neutrálním teprve užitečností či dokonalostí. Neutrální není nikdy. Kde je život, tam je i dobro.

Všimněme si, že to je nejzákladnější: život je sám pro sebe dobrem. Od toho se odvozuje доброта všeho dalšího. Co je užitečné, je i dobré proto, že slouží něčemu dobrému. Dobro života sama pro sebe, dobro života prostě proto, že je – či abychom to rozvedli, že je touhou po žití, že ani ta housenka či fazole nechce umřít – chce žít. To je základ všeho dobra a zla. Dobrý je život, všečen život. A ovšem, protože život se nutně prolíná se všemi životy – sova se živí myšmi – není dobré jen živelné množení života. Rakovina je právě takovým množením. Život je dobrý ve svých mezích, v rámci harmonie všeho života. Proto k životu

patří i smrt, která vytváří prostor pro další život, proto k životu patří i jeho konečnost. Z té vyvstává to, co je základem všeho odvozeného dobra – totiž harmonické společenství všeho života. Tedy dobré je to, co harmonické či snad vyvážené společenství všeho života podporuje, zlé je to, co je ničící. Zlá je vražda, dobrá je láska. Dobrý je život, protože chce žít – v rámci společenství všeho bytí.

Co potom znamená ono “pro dobro člověka”? Vždyť dobro se neodvozuje od člověka. Patří všemu bytí, člověk je jen jednou součástí společenství všech bytostí. Jeho dobro má své oprávnění, protože i v člověku žije život, který touží po žití. Jenže to oprávnění není o nic větší – a také o nic menší – než oprávnění jiného života, vlků, racků či krav. Člověku náleží jeho místo, avšak to náleží všemu životu. Jde o to, aby se člověk naučil žít v harmonii s životem, ne na jeho úkor. Životní prostředí není jen životním prostředím člověka. Je životním prostředím všeho života, i života mimolidského. Nestačí, aby člověk pečoval o prostředí svého života. Je třeba, aby zajistil i prostředí života bobrů, vlků a skokanů zelených. A pokud by se vás někdo ptal: “K čemu je dobrý skokan zelený?”, optejte se ho na oplátku: “A k čemu jste dobrý vy?” Neboť odpověď je stejná – protože jsem, protože toužím být – a protože s úctou uznávám i touhu všech ostatních po životě. To je, oč jde: o úctu – a lásku – ke všemu životu.

Erazim Kohák: Post scriptum: Psové, z kapitoly Dobro

- **Představ si na chvíli sám sebe v roli:**
  - **indiána v Amazonském pralese**
  - **farmáře v Austrálii**
  - **obyvatele evropského města**
  - **eskymáka**
  - **intelektuála minulého století**
  - **ekologicky hospodařícího zemědělce**

- **Zkus přemýšlet, zda mají tito lidé stejný vztah k přírodě – pokud ne, tak v čem se liší a proč.**

- **Jaký vztah máš k těmto zvířatům nebo rostlinám? Přemýšlej proč?**
  - **dub**
  - **chrobák**
  - **pavouk**
  - **vosa**
  - **kopřiva**
  - **hřib**
  - **muchomůrka zelená**

- **K čemu je dobrý skokan zelený?**

- **Představ si nějaký pěkný kout přírody – jezírko, lesní potůček, mez vonící mateřídouškou, ... Najednou přijíždí buldozer a srovnává tuto krajinu se zemí. Jaký máš pocit? Proč?**

➤ **Kde se cítíš nejlépe a proč?**

- **v horském pralese mezi starými buky a jedlemi**
- **u kapličky mezi poli na křižovatce cest**
- **na návsi jihočeské vesnice**
- **v uličkách staré Prahy nebo jiného města**
- **na hradě**

Zkuste nedýchat, nejíst a nepít, zkuste přimět prase, aby zarecitovalo báseň a kudlanku nábožnou aby zkonstruovala automobil. Stejně jako prase nebo kudlanka jsme živočichové, současně jsme ale i něco navíc. Ne ve smyslu nadřazenosti, ale proto, že jsme dostali zvláštní dar, který ostatní zvířata nemají.

Na jedné straně stojí zvířecí instinkt, nutnost přizpůsobit se nezměnitelným přírodním podmínkám, na straně druhé svobodná vůle, vědomí a rozum člověka. Člověk překročil hranici instinktů, zvířecí "přirozenosti", získal moc a svobodu měnit okolní přírodu. Na počátku svého vývoje, ve chvíli, kdy se vynořilo vědomí, byl člověk jako každé jiné zvíře. V průběhu vývoje se však člověk z přírody postupně vyděloval. Každý krok k vyspělejšímu lidství znamenal současně krok od přírodního, zvířecího způsobu života.

Lidský rozum a svoboda přinesly na jedné straně obrovský rozvoj lidstva, na straně druhé stejně ohromnou propast mezi člověkem a přírodou. Současně však je tento rozum a svoboda nadějí pro přežití lidstva a zabránění ekologickému kolapsu této planety, který by lidé patrně nepřežili. V současné době je stále více patrné, že základní příčinou ekologických problémů nejsou technologie a znalosti, ale lidské hodnoty a postoje. Prvním krokem k nápravě je tedy změna vztahu k přírodě a prvním krokem k této změně je uvědomění si tohoto vztahu a svých postojů.

Jaký je postoj člověka k přírodě? Proč člověk chrání přírodu a životní prostředí? V nejobecnější rovině existují tři základní typy postojů:

Prvním je pojetí, které dává do středu člověka – člověk chrání přírodu pro sebe, pro následující generace, z přírody získává vše potřebné k životu a ničením přírody ničí prostředí a zdroje sám sobě.

Druhý náhled je založen na uznání hodnoty přírody a živých tvorů. Příroda má svoji hodnotu sama o sobě, zasluhuje ochranu už proto, že je, nejen pro svou užitečnost pro člověka, ale i pro hodnotu života jako takového. Každý organismus má stejné právo na život a prostředí jako člověk a ten nemá právo jiné organismy hubit a ničit jim prostředí.

Třetí postoj vychází z zážitku víry, posvátné úcty a bázně. Příroda je posvátná – buď jako součást nebo aspekt božství, nebo jako Boží stvoření. Člověk může s úctou a vděčností využívat darů přírody, současně však nemá právo ji ničit nebo drancovat. Ničení přírody je hřích a následuje trest.

Zamysleme se, do jaké míry zastáváme tyto postoje a přemýšlejme, jaké to má důsledky pro naše každodenní chování a rozhodování.

Na otázku vztahu člověka a přírody neexistuje nějaká zaručeně správná odpověď. První bod vůdcovské zkoušky se netýká ani tak znalostí či dovedností, jeho cílem je přimět každého k zamyšlení, co pro něho znamená příroda a k ujasnění si svých postojů. Uvědomíme-li si

svůj vztah a postoj k přírodě, snáze se pak budeme rozhodovat v konkrétních situacích, naše výchovné působení v této oblasti bude mít jasný základ, budeme věrohodnější a přesvědčivější.

Nakonec ještě shrňme, jaký má příroda význam pro člověka. Napadá mě pět různých aspektů, sami možná přijdete na nějaký další nebo na jiné členění:

1. Jsme zvířata. Dýcháme, potřebujeme vodu a potravu, úkryt bezpečí, rozmnožujeme se; příroda je pro nás přirozené prostředí. Geneticky máme zakódováno, že patříme do přírody, i když to civilizační návyky a vymoženosti výrazně překryly.
2. Vše, co máme, máme z přírody. Veškeré materiální zdroje (potraviny, suroviny, energie atd.) pochází přímo nebo zprostředkovaně z přírody.
3. Příroda je zdrojem poznání a poučení. Uspořádání přírody má svou logiku a své zákony, pozorování přírody nám řekne mnohé i o nás samých.
4. Příroda přináší estetické a citové zážitky. Člověk má přirozenou schopnost vnímat krásu přírody.
5. Současné lidstvo neumí žít s přírodou v souladu, ohrožuje ostatní formy života na této planetě. Vztah člověka a přírody je morální problém, který nás vyzývá k řešení.

Moje „já“ a svět

Vezmeme papír a namalujeme na něj výchozí bod. Ten reprezentuje naše „já“. Vyznačíme další body - domov, školu nebo zaměstnání, prostě vše, co nás obklopuje. Pak si můžeme znázornit, kam běží náš „signál“, např. když nám někdo řekne „mít rád“. Jestli běží nejdřív k mamince nebo k tatínkovi. Je zajímavé, že když se řekne „mám strach“, všechny děti hned vyznačí čáru od výchozího bodu k domovu. Můžeme vyznačit spojnice k věcem, které považujeme za krásné apod.

2.

EDICE
VÚDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Význam ochrany přírody a životního prostředí. Ekologické problémy a možnosti jejich řešení. Trvale udržitelný rozvoj

Teď vám budu vyprávět povídku o zemi, která měla v nebesích díru. Déšť, který na tuto zemi padal, byla jedovatá kyselina, která zabíjela stromy. A v půdě rostlo jen několik málo rostlin, protože ostatní byly zničeny podivnými chemikáliemi, užívanými zemědělci. Lidé se občas ptali: "Proč to tak je?" A obrazovka, která byla v každé místnosti, jim řekla: "Tak to musí být!" Lidé to nechápali. Zapomněli na svou otázku a odešli po své práci.

Jednoho dne se vzbudilo do šedivého jitra malé dítě. Déšť propadal dírou v nebesích, padal na půdu, v níž rostlo jen málo rostlin. A lidé šli po své práci jako zástupy smutných mravenců. Dítě slyšelo, že jeden z těch lidí se zastavil a ptal se: "Je to opravdu to nejlepší, co může být?" A obrazovka v rohu pokoje pravila: "Chceš-li mít bohatství, pěkné zboží a luxus, musíš za to zaplatit. Musíš znečišťovat svou zemi. Tak to musí být."

A každý na tu otázku zapomněl a odcházel. Ale to dítě najednou zvolalo: "Vždyť přece musí být nějaká lepší cesta, aby se věci děly tak, jak my chceme, cesta, která nezničí nebesa, ani déšť nebo půdu!" A lidé poslouchali, vypnuli obrazovku a vyšli hledat lepší cestu. Poprvé po dlouhé době začala země rozkvétat. Nebesa se skvěla nádhernou modří, chuť deště byla sladká.

Nadešel čas, abychom se stali tím dítětem a abychom si dovedli vybudovat lepší budoucnost!

Paul Mc Cartney

Před nějakým časem jsem navštívil muzeum v Los Angeles a tam jsem viděl v několika skříních celou řadu vycpaných kalifornských kondorů. Bylo to hrozné, když jsem si uvědomil, že zde, přede mnou, leží daleko víc pečlivě ochraňovaných kalifornských kondorů, než kolik jich žije ve volné přírodě.

Velké ekosystémy vypadají jako komplikované gobelíny. Milión propletených vláken, která jsou spolu spojena, vytváří celkový obraz. Příroda se umí vypořádat s malými trhlinami v tomto tkanivu; umí se dokonce za nějaký čas vypořádat i s velkými pohromami, např. s povodněmi, požáry,

zemětřeseními. S čím se však příroda nedovede vypořádat, je soustavné podkopávání jejího řádu lidskou činností.

Gerald Durrel

Má vlastní náboženská tradice mne učí, že nám nebylo dáno panovat nad Zemí, ale že musíme být dobrými správci této Země. Nemůžeme říkat: "My jsme to nevěděli". V podobenství o nepoctivém služebníkovi, který spí v době, kdy zloděj vykrádá dům jeho pána, služebníkovi nestačí říkat: "Já jsem spal, pane." Náš dům, naše planeta je teď zcela rozvrácena. Nemůžeme se vymlouvat, že o tom nic nevíme. My jsme odpovědní!

Naší povinností je respektovat samotný život! Je to povinnost pochopit, porozumět, ale také vypořádat se s nezrušitelnými svazky mezi spravedlností a ochranou životního prostředí. Není to jen problém skleníkového efektu, ničení stratosférické ozónové vrstvy nebo zániku živých organismů. Daleko hlubším problémem je potřeba změny ve vztahu mezi lidstvem a ekologickým systémem planety. Průmyslová civilizace je nyní v nesouhlasném kurzu vůči našemu životnímu prostředí. Životní prostředí na Zemi se hroutí v jakémsi pomalém pohybu v důsledku náporu většího a většího množství lidí, větších a větších zásahů techniky a stále většího vědomého vandalismu.

Řešení, která nyní hledáme, můžeme nacházet v nové víře v budoucnost, která ospravedlní naši dnešní potřebu vybrat si s novou morální odvahou vyšší hodnoty pro řízení záležitostí lidstva. Můžeme je nacházet v úctě a oddanosti absolutním principům, které nám budou sloužit jako hvězdy spásy pro budoucí cestu našeho lidského druhu a pro nalezení našeho místa v rámci Stvoření.

Al Gore

Naši předkové viděli Zemi jako bohatou a štědrú, a ona taková opravdu je. Mnozí lidé v minulosti také viděli, že příroda je nevyčerpateľná a dovede se udržovat. My dnes víme, že to bude platit jen tehdy, budeme-li se o přírodu starat. Není zatěžko odpouštět minulé ničení přírody, které bylo jen důsledkem neznalosti. Dnes však máme přístup k více informacím a z etického hlediska musíme proto podrobit novému přezkoumání to, co jsme zdědili a co také budeme předávat dalším generacím.

Naše technické zázraky a vědecké poznatky jsou vyváženy nebo dokonce převáženy mnohými tragédiemi, jako je hladovění lidí v mnoha částech světa nebo vyhlazení jiných forem života. Výzkum vesmírného prostoru probíhá ve stejné době, kdy naše moře, oceány a oblasti s čerstvou vodou jsou v pokračující míře znečišťovány. Mnohé živočichy, rostliny, hmyz a dokonce i mikroorganismy, o nichž dnes víme, jak jsou vzácné, možná již budoucí generace vůbec nepoznají. Máme schopnosti, ale máme také odpovědnost.

Musíme jednat dříve, než bude pozdě.

Tibetský Dalajláma

Všechny citáty jsou převzaty z knihy Jonathona Porritta Zachraňme Zemi

- **Určitě si uvědomuješ, že existuje řada ekologických problémů. Zkus je pojmenovat a rozdělit do následující tabulky:**

(uvádím příklad, jak začít tabulku vyplňovat)

	méně závažné	↔	více závažné
lokální	<i>černé skládky v obci</i>		<i>znečištění zdrojů vod</i>
↕			
globální			<i>úbytek stratosférického ozónu</i>

- **Dále přemýšlej nad těmito otázkami:**

- **jaká je příčina ekologických problémů - zkus ale pátrat, zda příčina, na kterou jsi přišel, není jen důsledkem něčeho jiného.**
- **napadá tě nějaké jejich řešení?**
- **jak bys k řešení nějakého problému mohl přispět ty sám?**

- **Představ si, že jsi neomezený vládce naší republiky - navrhní opatření v ochraně životního prostředí, která bys jako vládce prosazoval.**

Proč vlastně chránit přírodu? Možná i u vás o oddíle se najde skeptik, který tvrdí, že to nemá smysl, že sám proti globálním problémům nic nezmůže. Má pravdu, ale určitý recept přináší známé heslo “Mysli globálně, jednej lokálně”. Každý velký problém má řadu malých příčin a my můžeme tyto malé příčiny odstraňovat. Navíc nejsou jen velké – globální problémy, jsou i problémy malé, na které síly máme. Ekologické problémy způsobili lidé a nikdo jiný než lidé je nemohou odstranit. Začneme tedy u sebe a snažme se, aby nás bylo co nejvíc. Tím se z osamělého jedince může vytvořit velká skupina lidí, kteří mají společně sílu řadu věcí ovlivnit nebo napravit, působit na výrobce, na politiky a svým chováním být příkladem ostatním.

Někdy se v novinách nebo v časopisech můžeme dočíst i o pochybnostech jiného druhu: Např.: “Věda neprokázala, že ničení tropických pralesů má zásadní negativní vliv na biosféru a na planetu” nebo “Vědecky není dokázáno, že zvýšení produkce CO₂ vyvolá klimatické změny”, atd. V principu mají pravdu, některé globální souvislosti a důsledky lze jen velmi těžko odhadovat, předvídat a dokazovat. Přísný vědecký důkaz by v tomto případě znamenal počkat, až se opravdu zhroutí biosféra nebo roztají polární ledovce.

Ve vývoji Země docházelo opakovaně k hromadným vymíráním, k prudkým klimatickým změnám, k masivní emisi SO₂ a skleníkových plynů ze sopečné činnosti ... Víme však jen málo o jejich průběhu, rychlosti, okolnostech a důsledcích. Jediné co víme naprosto bezpečně, že život na Zemi po těchto událostech nezaukl a vyvinul se do dnešní podoby. Usuzovat z toho, že podobné události dnes nebudou mít pro lidstvo a přírodu žádné negativní důsledky,

je přinejmenším pošetilé. Přesto však tyto skeptické postoje mají i pozitivní význam. Nutí nás, abychom nad jednotlivými problémy přemýšleli a snažili se získat co nejvíc informací.

Neznáme míru odolnosti a stability globálního ekosystému. Víme, že mnohé přežil bez větší újmy, že zatím všechny základní systémy fungují a nevíme, která změna či narušení a kdy způsobí vážnější výchylku ze stabilního stavu nebo dokonce kolaps. Zatím sledujeme určité náznaky, v planetárním měřítku spíš drobné a lokální výchylky apod.

Mám-li shrnout tyto úvodní úvahy, pak mě napadá přirovnání k mostu. Stojíme uprostřed zatím poměrně pevného mostu nad propastí a zkoušíme, co se stane když ... Kus mostu rozebereme, část dřevěné konstrukce použijeme na oheň, nějaký kámen hodíme do propasti, poléváme svůj most různými chemikáliemi, zkoušíme jeho pevnost atd. Problém je v tom, že stojíme v jeho středu nad hlubokou propastí, ze které není návratu.

Přehled ekologických problémů

Dále uvádím přehled významných globálních ekologických problémů. Pro přehlednost jsem je zařadil do čtyř větších skupin.

Problémy lidské populace

Počet lidí na Zemi strmě stoupá a růst se zatím spíš stupňuje. Největší populační exploze je v chudých oblastech světa, v Africe a v některých oblastech Asie a Latinské Ameriky. Naproti tomu v mnoha zemích Evropy a v USA se počet obyvatel nemění, v některých zemích se pomalu snižuje. Je jisté, že naše planeta uživí jen omezené množství lidí. Průvodními jevy života velkého počtu lidí v chudých podmínkách jsou pak hladomory, epidemie, negramotnost, často i různé formy násilí a války.

Druhým závažným problémem lidské populace je genetické ohrožení. Působením nepříznivých faktorů prostředí (např. radioaktivita, ultrafialové záření, chemické látky) dochází ke vzniku genetických odchylek (mutací) a k nádorovému bujení.

Znečištění prostředí

Do této skupiny lze zahrnout: produkce odpadů, toxických látek, znečištění atmosféry, vod, půdy, radioaktivita, hluk.

Nejzávažnějším důsledkem změn v atmosféře je rozpad a úbytek stratosférického ozónu, který chrání povrch Země před nebezpečným UV zářením, a zvýšení obsahu skleníkových plynů, které s největší pravděpodobností povede k globálnímu oteplení s mnohými negativními následky. Někteří politici a odpovědní činitelé tato globální ohrožení bagatelizují a prohlašují je za neověřené spekulace. Pro ně je možné argumentovat zcela viditelnými symptomy, jako je umírání lesů vinou kyselých srážek, znečištění řek s kdysi pitnou vodou, zvýšení onemocnění kůže a očí v důsledku vyšší intenzity UV záření apod.

Narušení a degradace přírodních ekosystémů

V každém ekosystému existuje složitá síť vztahů, každý zásah může tuto rovnováhu narušit. Na činnosti živých organismů je závislý tok všech prvků v biosféře (O_2 , H_2O , C, N

atd.). Např. veškerý kyslík se do ovzduší uvolňuje činností zelených rostlin a sinic, bez nich by se jeho zásoba v atmosféře postupně vyčerpala a skoro všechny živé organismy by zahynuly.

Asi největším problémem je úbytek lesů a pralesů, zvláště tropických. S tím souvisí hromadné vymírání druhů (rychlost vymírání je mnohonásobně vyšší než ve srovnatelných obdobích v minulosti, odhaduje se, že při současném tempu vyhyne do konce tisíciletí asi 10 % veškerých druhů). K dalším významným problémům patří degradace půd, vodní a větrná eroze, odvodnění krajiny a rozšiřování pouští.

Vyčerpání přírodních zdrojů

Současný rozvoj civilizace je založen na spotřebě neobnovitelných zdrojů (uhlí, ropa, nerostné suroviny). Při současném tempu spotřeby se odhaduje vyčerpání hlavních zdrojů v průběhu příštího století. Navíc se zhoršuje dostupnost těchto surovin a jejich dobývání bude stále náročnější a bude ještě více narušovat přírodní prostředí.

Cesta k řešení ekologických problémů

1. Vědět o nich

Zde neplatí “nevědomost hříchu nečiní”, ale spíš “neznalost – zde ne zákona, ale ekologických problémů – neomlouvá”. Proč o nich vědět? Protože si uvědomím, že svým chováním, postoji, činností mohu přispět k jejich odstraňování nebo je naopak prohlubovat.

2. Kriticky je zhodnotit

Tj., na jedné straně nepropadnout panice a malomyslnosti (i když na Zemi hladovějí lidé, ubývají pralesy, vymírají druhy apod.), na straně druhé si je připustit a brát je vážně. Skeptické postoje jsou dobré pro odbornou diskuzi, v praxi až příliš často znamenají jen alibi pro vlastní pohodlnost a nedůslednost.

3. Hledat příčiny

Jsmo trochu jako lékaři, kteří stojí před úkolem vyléčit nemocného pacienta. Ten si stěžuje na různé bolesti, má horečku, špatně se mu dýchá. Můžeme utišit bolest pomocí léků, zmírnit horečku, podpořit dýchání. Dobrý lékař ale bude hledat příčiny nemoci a bude se v první řadě snažit je odstranit.

Jaké jsou tedy příčiny současných problémů? Jako podstatné vidím následující čtyři:

- množství lidí na Zemi
- vysoká úroveň spotřeby obyvatel Evropy a Severní Ameriky
- vysoká úroveň techniky
- lidské postoje

První tři z uvedených příčin jsou důvodem, že k vystupňování ekologických problémů došlo právě v dnešní době. Množství lidstva se za posledních 100 let zněkolikanásobilo,

vyspělá technologie umožňuje masivní a razantní zásahy a je předpokladem pro vysokou míru spotřeby vyspělého světa. Průměrný obyvatel USA spotřebuje zdroje a vyprodukuje odpady zhruba v padesátinásobném množství oproti obyvatelům chudých zemí.

Lidské postoje se v historické době různě střídají a vyvíjejí, mnohokrát v minulosti byli lidé podobně orientováni na vysokou spotřebu jako v dnešní době – typickým příkladem jsou konce velkých civilizací, např. starověkého Říma. Nikdy však neměli tak velké technické možnosti a nikdy nebyla takto vysoká úroveň spotřeby přístupná tak velkému množství lidí.

4. Program nápravy

Na úvod si vezměme jako příklad problém znečištění ovzduší. Jeho hlavní příčinou jsou emise z elektráren a z dopravy. Jak tento problém vyřešit? Zrušit dopravu a energetiku? Každý chceme svítit a topit, všichni se občas někam přepravujeme. To znamená, že je třeba hledat způsoby, jak vyrábět energii a dopravovat se bez škodlivých vlivů na přírodu. To však nestačí. Musíme začít sami a hned! Každý kilometr navíc, každý poloprázdný automobil, každá přetopená místnost nebo zbytečně spuštěný spotřebič způsobuje další znečištění a ohrožení přírody. Přemýšlejme, zda nelze žít skromněji, zda všechno, co používáme, spotřebováváme a vyhazujeme, opravdu potřebujeme. Tento odstavec vyjadřuje v kostce to podstatné.

V současné době se zdá být nejnadějnější způsob řešení současných ekologických problémů koncept trvalé udržitelnosti. Tato koncepce má především dva podstatné aspekty:

1. Uspokojování potřeb dnešních generací nesmí narušit možnosti generací budoucích uspokojovat svoje potřeby, současně má v maximální možné míře respektovat bohatství a krásy přírody pro ni samu, nezávisle na dnešních či budoucích materiálních požadavcích.
2. Hledání alternativních možností lidského rozvoje, jež by nezatěžovaly tolik přírodu, přitom však zvyšovaly kvalitu individuálního života i kvalitu mezilidských vztahů. Jde o to, aby nutné materiální omezení člověka bylo kompenzováno rozvojem v rozměrech podstatnějších, než je materiální spotřeba. Základním cílem je zajistit všem lidem na Zemi přijatelnou životní úroveň a přitom snížit míru zatížení a poškozování přírody. To je možné jen při razantním snížení spotřeby ve vyspělém světě.

K prosazení a zajištění trvalé udržitelnosti života je nutné splnit následující podmínky:

1. Nalezení takových technologií, které jsou schopné zajistit dostatečné množství výrobků požadovaného druhu a současně šetrné k přírodě. Příkladem může být recyklace a další použití odpadů, hledání alternativních zdrojů energie, snížení energetické a surovinové náročnosti výroby, zemědělství bez nadměrné chemizace apod.
2. Změna lidských postojů a návyků. Je nutné opustit konzumní způsob života, nalézt odpovědnost, nastoupit cestu dobrovolné skromnosti. S tím je spojeno i uznání hodnoty přírody, úcta a láska k přírodě.
3. Nalezení a prosazení politického a ekonomického systému, který bude schopen zajistit splnění těchto podmínek.

Současný americký prezidentský kandidát Al Gore definuje ve své knize *Země na misce vah* základní strategické cíle programu na záchranu životního prostředí, který nazývá Globálním Marshallovým plánem:

1. Stabilizace světové populace, charakterizovaná nízkou porodností a úmrtností.
2. Rychlé vytváření a rozvoj ekologicky šetrných technologií.
3. Změna ekonomických norem, používaných pro hodnocení ekologických dopadů našich rozhodnutí.
4. Uzavření nové generace mezinárodních dohod a smluv, které budou respektovat odlišnou situaci různých států a zajistí rovnoměrné zatížení průmyslových a rozvojových zemí.
5. Vytvoření společného plánu na vzdělávání občanů světa o životním prostředí planety.

V závěru knihy ukazuje významnou roli každého jednotlivce v ovlivňování celku, v našem případě celé planety. Každého z nás vyzývá k osobní aktivitě a k převzetí odpovědnosti:

“Když uvažujeme o tak obrovském problému, jakým je devastace životního prostředí, můžeme si snadno připadat zdrcení a naprosto bezmocní. Musíme však odolat a nepodlehnout takové reakci, neboť krizi můžeme vyřešit jen tehdy, když za ni jednotlivci převzou určitou odpovědnost. Na každém z nás záleží: zda bude vzdělávat sebe i ty druhé, zda sníží alespoň svou vlastní spotřebu a přestane plýtvat, zda zvýší svou politickou aktivitu a bude požadovat změnu. Snad nejdůležitější je, aby každý z nás zhodnotil svůj vlastní vztah k přírodě a v hloubi své osobní integrity obnovil zpřetrhanou vazbu k přirozenému světu. A k tomu může dojít jen tehdy, jestliže obnovíme to, co je v každé stránce našeho života autentické a pravdivé.”

Můj obličej

Vezmeme si papír a tužku, zavřeme oči a prsty levé ruky si přejíždíme přes obličej různými směry. Současně synchronně nahmataný tvar obličeje zaznamenáváme na papír. Vše kreslíme a dotýkáme se pomalu, soustředěně, jemně a něžně svého obličeje. Cílem hry je poznat svůj obličej, smířit se s tím, jaký je. Člověk se má zpravidla i víc rád.

Hra je vhodná zvláště u dospívajících, kdy prožívají pubertu a jejich obličej doznává velkých změn. Dobře se pomocí této hry také odbourávají komplexy méněcennosti.

3.

Smysl a cíle ekologické výchovy ve skautingu

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Příroda má svou řeč – a tu se nenaučíme slyšet a číst za jediný týden či během občasného výletu v přírodě! Musíme co nejčastěji podstoupit cestu za přírodou, do přírody, k přírodě. Musíme se podrobit jejím zákonům, poslouchat její moudrý hlas. A ona mluví, vypráví, učí, radí i přikazuje. Poslechněš-li, budeš žít a dobře žít; porušíš-li její věčné zákony, dříve či později zaplatíš.

Každý strom, každá křivolaká větev je zprávou o silách země, povětrí, slunečního kouzla, přítomnosti vod. Takto se na žádný strom neumí dívat suchý vědátor ani sebelepší přírodovědec. Ty však jdi do lesů jako skromný a dychtivě zvědavý žák Lesní moudrosti! Jdi ke stromům a dívej se na ně dlouho – zdáli i zblízka. Obejmi jejich kmen. Pohlad' kůru, zkus pružnost tenkých větví. Můžeš-li, vyšplhej občas i do jejich koruny a sed' dlouho a zcela tiše v zeleném šeru větví. Poslouchej šumění listoví nebo jehličí i hlasy ptáků, jimž jsou stromy domovem. Poseď ve stínu stromů, rozemni zelený list a vdechuj jeho vůni, zkus ho i ochutnat. Přelom suchou větev, přilož ji na oheň, pozoruj, jak hoří kůra břízy, buková haluz, smrkové chrastí, dubové poleno. A přemýšlej, proč tvoji předkové považovali některé háje za posvátné, vzpomeň si na prastaré pohádky o zakletých stromech, zamysli se nad mytem Stromu Života.

Svou řeč mají všechny rostliny, skály, kameny. Zvedneš zaoblený kámen ze dna řeky Moravy a čteš jeho historii. Před tisíci lety ho vylomil klín ledu z boku prastaré hory Pradéd, po čase sjel spolu se sněhovou lavinou do údolí dravé říčky – Do Divoké Děsné. Po dalších stoletích byl při prudkých jarních vodách hmut se spoustou dalších úlomků stále níž řečištěm. Někdy ležel celá desetiletí na místě, pevně vklíněn do dna a pak se zase kutálel, hnán proudem a otloukán nescítnými nárazy níž po proudu ... Jeho dnešní tvar je dán silami soudržnosti uvnitř jeho tvrdé hmoty i působením miliónů nárazů zvenci; je kompromisem vnitřních a vnějších sil. Podepsalo se na něm horko i mráz, sucho i voda, tlaky, nárazy, pády i omílání ostrým písekem řečiště. Je starý milióny let – a časem se celý promění v zrnka písku, ta pak působením rostlin a mikroorganismů v půdu, jejíž hmota proputuje jednou těly rostlin, živočichů i lidí, než se zase vrátí do rodné Země ...

A řeč mraků? Naučíš se chápat, proč je jeden oblak tak načechraně zaoblený, jiný zas protáhle rozestřený. Zjistíš, že jejich tvary jsou jen výslednicí teploty a tlaku vzduchu, vlhkosti atmosféry a síly větru – a že jsou i jistým odrazem krajiny, nad níž táhnou. Jedno zrcadlí druhé!

Miloš Seifert zařadil do své knihy "Přírodou a životem k čistému lidství" i malý esej "Mluva mraků" od Johna Ruskina, svého oblíbeného filozofa; čti a uvažuj. A do těžké knihy píše Miloš Seifert sám zajímavou úvahu "Jak číst Krajinu".

Toto vše ti jen naznačuje, jak je třeba vidět, chápat a prožívat přírodu. Za čas, za delší čas budeš blíže jejímu srdci. Ovšem, už nikdy tak blízko, jak byl přírodě pračlověk, divoch, zvíře, pták, motýl, rostlina – každý z nich na svém úseku, ve svém hájemství. Člověk, Homo sapiens, může však dosáhnout širšího pohledu, když už nemůže být fyzicky příliš blízko: nebude už spát jako sma v zimě v létě venku, nebude už se sytit jen syrovou přírodní stravou, nebude už běhat lesem bez ochranného oděvu a obuvi, jeho smysly jsou již hodně otupeny a některé i zcela ztraceny. Co my, dnešní lidé, vůbec víme o někdejších smyslech, jimiž byly vybaveni naši prapředkové? Bylo těch smyslů pět, šest nebo i více? Můžeme jen opatrně hádat z analogie, co víme o smyslech zvířat – a my zdaleka o nich nevíme všeho!

Dnešní městský člověk se již nemůže, bohužel, stát znovu "dítětem přírody". Ostatně, pokoušet se být znovu divochem, primitivem, bylo by bláhové i hloupé! Můžeme se však vrátit (anebo občas, co nejčastěji vracet) aspoň kus cesty zpět, nazpět k přírodě a přirozenosti! Každý návrat je tak trochu cestou proti proudu – ale je to cesta k pramenům, ke zdrojům. Blíž k prameni je voda čistější a zdravější; vzpomeň i na příklad z říčním kamenem: nahoře na Pradědu je pevná skála, dole v řečišti Moravy je šterka a písek, hodně dole už bahnitě dno atd.

Ladislav Rusek – Šaman: Řeč přírody, ze sborníku Lesní moudrost (FONS speciál)

- Určitě jsi někdy přemýšlel/a na tím, proč se ve skautském oddíle vůbec zabýváme přírodou a ekologií, jaký to má smysl - tedy proč to děláme a jaký to má cíl - tj. co tím chceme dosáhnout.
Určitě tě napadne řada odpovědí - zkus je seřadit podle důležitosti.
- Porovnej mezi sebou několik organizací, které se ve svém programu mohou zabývat ochranou přírody, zkus je od sebe odlišit. Hledej hlavně odlišnosti Junáka od ostatních (pokud existují).
Např. Greenpeace, ČSOP, KČT, Junák, církevní sdružení mládeže, ...
- Představ si, že v Junáku zrušíme pobyt v přírodě, poznávání přírody, ekologické aktivity, šetrný vztah k přírodě apod. Myslíš, že naše činnost bude ještě skauting? Debatujte o tom ve skupině.

Jednou z podstatných částí skautingu je činnost v přírodě, její poznávání a ochrana. Jistě si mnozí kladou otázku, zda je výchova a pobyt v přírodě jen jednou z mnoha skautských disciplín, nebo se jedná o zaměření závažnější a základnější, jde-li o jeden z kořenů a podstatných znaků skautingu, či jen o jednu z mnoha vzájemně zastupitelných forem činnosti.

Domnívám se, že příroda je pro skauting čímsi zásadním, že bez zřetelně vnímaného vztahu k přírodě bude chybět naší práci něco velmi podstatného

Jeden z důvodů, proč se skauti zabývají přírodou, jste mohli najít v Šamanově textu: Příroda k nám promlouvá, učí, radí i přikazuje. Vztahy v přírodě mohou být určitou inspirací pro uspořádání vztahů lidských – obrovský propletenec vztahů v ekosystému – každý tam má svou roli a své místo, mnozí se musí uskromnit a přizpůsobit, ale celek působí ladně a přirozeně.

V přírodě máme své kořeny a z přírody vycházíme. Vše, co se děje v našem těle, jsou přírodní procesy. Člověk, tím že poznává přírodu, poznává i sama sebe. Učme se znát zvířata, sledujme a snažme se pochopit jejich chování – možná pak lépe pochopíme i chování nás samých i okolních lidí.

Výchova v přírodě odpovídá lidské a zvláště dětské přirozenosti. Spojuje v sobě řád a harmonii s neovládnutelností, neuchopitelností, a tak může mladý člověk na skautském táboře zažít něco málo, v čem žili neustále naši předkové: Závislost na přírodě a s tím spojenou úctou a bázeň, současně možnost intenzivního vnímání její krásy a moudrosti. Kdo někdy usínal s hvězdami nad hlavou, kdo zažil bouřku v horách, viděl sílu vodopádu, laskavost lesa nebo nespoutané dálky moře, ten snáze vnímá sám sebe a snáze sám sebe umí zahrnout do všeho stvoření.

Prvními dvěma kapitolami se nese ještě třetí důvod – člověk se přírodě odcizil a neumí s ní žít v souladu. Učme se tento soulad nacházet a vytvářet, hledejme cesty k udržitelnému způsobu života. V tom vidím jedno ze základních poslání skautské výchovy.

Za hlavní cíle ekologické výchovy ve skautingu považují tyto čtyři:

1. Výchova dětí k šetrnému životnímu stylu, k lásce, úctě a odpovědnosti k přírodě

Měli bychom si uvědomit, že naše oddílová činnost by měla být zaměřena především na formování osobnosti dětí.

2. Konkrétní pomoc přírodě

Každá drobná práce, kterou zmírníme dopad civilizace na přírodu, je záslužná a prospěšná. Jen mějme na paměti, že my přírodu ani nespasíme, ani neopravíme. Budeme „jen“ malým kamínkem v mozaice a teprve množství těchto kamínků vytvoří smysluplné dílo. Nepochybně tedy skeptici z nepatrnosti našich možností, každá podařená akce pozitivně ovlivní několik dětských hlaviček a to je často větší efekt než množství vysbíraných odpadků nebo kilometry vycištěného potoka.

3. Působení na veřejnost a na rodiče dětí

Co se děti v oddílech naučí, to často přenášejí do svých domovů. Tak může naše práce působit prostřednictvím dětí na rodiče.

4. Ekologické myšlení a chování dospělých skautů

Každý skaut by se měl snažit žít v souladu s přírodou. Ve své domácnosti i v zaměstnání by se měl pokoušet omezovat negativní vliv své činnosti na životní prostředí.

Továrna

Skupinky po 6 hráčích dostanou dvojici výrobků. Jeden z nich je zdánlivě na první pohled ekologičtější. Skupina má za úkol zakreslit na papír postup výroby, použití a případnou recyklaci. Příklady výrobků: sklenice - umělohmotný kelímek, krabicové mléko - mléko ve vratné láhvi, papírový kapesník - látkový kapesník, svíčka - baterka atd.

4.

EDICE
VÚDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Ekologicky šetrné chování doma, v klubovně, v přírodě, na táboře

Chtěl jsem kdysi obstát ve vesmíru bez věcí, peněz, takřka bez jídla. Nejvyšší, nespílitelná hra, musel jsem se jí nakonec vzdát. Ale bojoval jsem o každou maličkost, snažil jsem se žít s co nejméně věcmi, penězi, jídlem. Pro cesty je to nutná hra! Zdánlivě přízemní, ale krásná. Nehrál jsem ze šetrnosti ani z lakoty, chtěl jsem se zbavit hmoty a také mně bylo líto přírody. Kdyby všichni žili jako já (domníval jsem se), vydržela by zeměkoule, její lesy, vody, hlubiny i povětří ještě o několik tisíciletí déle, než vydrží takhle. Lidé by méně potřebovali, méně vyráběli. Země by zůstala čistá, západ slunce by byly průzračnější, lidé lepší. Ale nenacházel jsem příliš následovatelů, i když jsem nežádal nic mimořádného. Nepřišel jsem zrušit novovek a nikoho nenutil žít v bídě, chtěl jsem pouze veselou skromnost ...

... Odhazování starých, dosud užitečných věcí připomíná vraždy. S čím jsi zestaral, co ti bylo věrné a sloužilo ti, cos měl rád, to si pěkně po eskymácku ponech až do smrti, bratříčku! Nůž, hrnec, dům, manželku, loď, všechno. Marnění věcí je hříšné. Mělo by být trestné a jednou také bude. Co může být krásnějšího, než do úplného roztrhání nosit starý batoh? Žluklý, tibetsky vyhlížející vak, o kterém víš, že s tebou prošel krásné kraje, nosil tvoje věci a pomáhal ti žít, prožil s tebou dobré i zlé? Jak ho můžeš odhodit a koupit nový?

Pohoršujeme se nad ještě bohatšími zeměmi, kde se zbytky jídla vyhazují zároveň talíře a přibory, kde za městy mají nedohledná smetiště. Eskymák, který nevyhodí ani vypálenou sirku či ohnutý hřebík, by zase ustrnul nad námi. Vyhazujeme třeba nádherné plechovky od konzerv, umně a užitečné, plné cínu, ušlechtilého prvku, který se po výbuchu vesmíru miliardy let tvořil a hutněl z božského vodíku přes helium až na zemský kov, který již nikdy v budoucnu znovu nevznikne. A my? Bez ohlednutí odhodíme věc, na které pracoval vesmír, čas a lidský důmysl. Věc, která může ohřát jídlo, spravit loď nebo lyže, načerpat vodu a tak zachránit život, uchovat teplo nebo světlo, desítky dobrých věcí. Nelze přirozeně skladovat celý život tisíce prázdných plechovek, ale lze žít bez konzerv. Vězeň by se zhroutil, kdyby viděl, jak vyhazuješ čistý list papíru. Na pouhý útržek by napsal zprávu, která by ho vysvobodila, báseň, která by ho učinila nesmrtelným. Nelze opatrovat celý život papíry, ale lze jich vyrábět méně. Byly by vzácnější, lidé by si jich víc vážili.

Stačí málo, zejména na cestách, můj zbytečností obtěžkaný bratříčku! Ukaž mi, bez čeho se obejdeš, a řeknu ti, vezmu-li tě s sebou. Už se nosit

stále méně. Pak budeš lehoučký. Kdysi jsem nosil batoh, který jsem stěží uzvedl. Dusal jsem těžce, pomalu, neradostně. Nesl jsem pilu, sekeru, vaříč, petrolej, baterku, lékárnu, náhradní boty, mnoho jídla, snad abych nezahynul hlady. Dnes lehce létám nad karpatskými horami, nic nepostrádám. Větve lámu rukou, na ohni uvařím rychleji, za tmy uléhám po paměti, boty suším pod hlavou, hlady jsem dosud nezahynul. A lékárna? Česnek na všechny nemoci, na odřenin y vlastní moč.

Ale píšu asi nadarmo, posun hodnot pozoruji i sám na sobě. V dětství jsem se vysmíval svojí babičce, která odmítala vyhodit staré noviny. Dnes se moje děti vysmívají mně, že se hrozím toho, že by neváhaly vyhodit přečtenou knihu. Babičce stačilo k nebeskému pocitu soběstačnosti a hrdosti, že uměla vypěstovat obilí a napéci chleba. Nejčistší pokoj v duši. Dnes je to těžší, z nákupu chleba za snadno vydělané peníze se hrdost nerodí.

Většina lidí touží po nových šatech, vrkají rozkoší, obalí-li tělo novými látkami. Dívám tu marnost ponech, vědouce bratříčku, jsou k zahalování a obnažování předurčeny, ale ty miluj staré šaty! Obáváš se, že ti takový oděv uškodí právě před dívkami, že bez nových a slušivých šatiček, knoflíčků a jalových límečků jsi vyřízen a nemáš u nich naději na lásku? Podceňoval bys je, alespoň ty, které stojí za milování. Z muže musí vanout duch a síla myšlenek a pak si může třeba šlapat po roztrhaných kalhotách, a přesto ho hluboké lesní duše s temně lesklýma očima a divokou vůní budou obdivovat. Život by za něho položily, budou toužit vedle něho usínat. Není jich možná mnoho, jedna ze sta, ale stojí za to kvůli nim žít, ostatní jsou jen prach a popel. Neobávej se starých kalhot. Co je staré, není ještě směšné. Nedbej na lidi, neřď se jejich vkusem, ať se oni řídí tvým. Plážoví hejsci, ze kterých nezají duch, ale knoflíčky, ti budou ještě závidět a marně tě napodobovat. Nikdy ale neohrnou nohavice nad kotníky tak samozřejmě, nádherně a lhostejně jako ty.

Většina lidí touží také po penězích, jsou ochotni kvůli nim utrpět škodu na duši. Ale i peněz stačí málo. Máš-li jich dvojnásob, neprožiješ dvojnásob krásné dny na horách a v lesích. Použiješ-li je na dopravu, budeš jen někde rychleji, to je všechno. Letadlo je nejrychlejší a nejdražší, nic cestou neuvidíš. Vlakem cestuješ levněji a pomaleji. Je to lepší. Pěšky jdeš téměř zadarmo, jen za úhradu tělesných sil. Mnoho tak uvidíš a prožiješ. Drž se chůze, bratříčku! Nejkrásnější je už ani nejit, jen sedět nebo ležet, hledět dolů z hor, všechno vidět. Dýcháš lahodný vzduch, mračna plují, peníze k tomu nepotřebuješ. Tehdy budeš jako onen dávno zemřelý muž, zprvu nejbohatší král staré Indie, později nahý světec: "Osvobozen od pout zisku, marných nadějí a strachu z pádu nebyl již pánem země, ale sebe sama. Nemaje nic, vlastnil všechno" ...

... I ty buď skromný a veselý, bratříčku! Nepouli oči na nové věci a drž se starých. Jdi a jez, co ti dají, nic si neoškliv. Naučíš se tak přejít těžké cesty. Snad bys obstál i ve válce, nepropadl beznaději v nouzi, neoběsil by ses ve vězení. Buď k sobě tvrdší! Budeš-li chtít, najdeš sta způsobů, jak se naučit skromnosti. Někdy je to nepříjemné, téměř to bolí, ale jde to vždycky. A kdyby sis směl někdy vybrat mezi nadbytkem peněz, bohatstvím, které kazí, a mezi malou chudobou, zvol si chudobu! Ne nouzi a bídu, ty jsou špatné, ale ptačí chudobu, která prospívá a pomáhá k veselosti a bezstarostnosti.

Miloslav Nevrlý: Karpatské hry, z kapitoly Hra na veselou skromnost

- **Zamysli se nad provozem vaší domácnosti, klubovny, tábora, nad chováním vašeho oddílu na výpravách. Myslíš, že tvá činnost nějak narušuje životní prostředí? Jak? Co se ti na tom nelíbí? Můžeš to nějak změnit?**

- Udělej si seznam výtvarných výrobků civilizace (elektrina, auto, televizor, myčka nádobí, tekoucí voda, splachovací záchod, ...) Přemýšlej, čeho bys byl ochoten se vzdát a do jaké míry. (Např. televize: mám a pravidelně se na ní dívám – mám, ale dívám se jen občas – nemám, ale občas se jdu podívat k sousedům – nemám a nedívám se).
- Vyber si nějakou činnost a hledej, co vše na ní má vliv na přírodu a životní prostředí. Např.: Rozsvítím žárovku – suroviny a výroba žárovky, kabelů, vypínače, doprava, výroba a rozvod elektřiny, těžba uhlí, ...
- **Udělej si seznam svého chování ve vztahu k přírodě, zkus je zařadit do škály: Vyloženě negativní – neutrální – šetrné, příznivé.**

Asi všichni si uvědomujeme, že i činnost skautů na táboře, výpravách, ale i v klubovně, doma a ve škole může mít nepříznivý vliv na přírodu. Pokud bychom chtěli náš negativní vliv na přírodu zcela vyloučit, museli bychom se vrátit ke zvířecímu způsobu života. Zkuste si to jako hru, představte si, že jste na chvíli zvířata a vydejte se třeba na víkend do lesů bez žádného vybavení jen s bederní rouškou (to abyste nepohoršovali náhodné kolemjdoucí živočichy Homo sapiens, kteří by nechápali vaši hru).

Trvale se jako zvířata chovat nemůžeme, proto nemůžeme ani zrušit náš negativní vliv na přírodu, snažme se ho proto aspoň maximálně omezit.

Šetrné chování není jen netřást zbytečně květiny, neplašit zvířata a důkladně zahladit stopy svého pobytu v přírodě a táboření. Je to hledání a uplatňování životního stylu, který méně škodí přírodě, méně spotřebovává a více dbá na kvalitu života a vztahů než na vlastnění materiálních předmětů. Uvádím zde výběr námětů pro takové chování:

Neplýtvat

Základní myšlenkou šetrného přístupu k přírodě je neplýtvat. Neplýtvat ničím: energií, surovinami, jídlem, časem. Vyhněme se věcem na jedno použití. Jsou pohodlné, ale přírodě škodí nejvíce. Umělohmotný kelímek použiješ na jedno napití, pak se vyhodí. Hrníček nebo skleničku můžeš mít celý život. Za rok se řekneme tisíckrát napiješ – tisíc kelímků nebo jedna sklenička?

Výrobek, který nejméně poškozuje přírodu je ten, který nebyl nikdy vyroben. Když už je vyroben, měl by být na vícero použití, a až doslouží, měl by být použitelný jako surovina pro něco nového.

Co nejméně odpadu

Nelepší způsob odstraňování odpadu je, když nikdy nevznikne. Podívejte se na věci, které vyhazujete. Možná by se některé daly ještě použít nebo mohou posloužit někomu jinému. Když něco kupujete, pomyslete i na to, jak se věci, až doslouží, zbavíte.

Holdně můžete ušetřit na obalech. Každý obchod vás zásobuje hromadou nepotřebných věcí. Bonbón ve čtyřech obalech, jeden rohlík nebo banán v mikrotenovém sáčku, kniha zabalená do papíru a igelitové tašky. Doma vybalíte, zaplníte odpadkový koš a při příštím nákupu totéž znovu. Nebojte se odmítnout v obchodě nepotřebný obal. Přineste si vlastní – ten můžete použít třeba desetkrát.

Třídění odpadu

Odpady je možné třídit kdekoli – doma, v klubovně i na táboře. Vyčleňte koutek ve sklepě, přístřešek na dvoře nebo zvláštní stan na táboře. Do něj připravte několik nádob, krabic nebo pytlů, nejlépe různých barev. Do nich budete odkládat jednotlivé druhy odpadu: papír, železo, hliník, sklo bílé, sklo barevné, plastické hmoty, baterie. Určitě ve svém okolí objevíte kontejnery nebo popelnice určené pro tříděný odpad. Jsou barevně označené (např. modré na papír, žluté na plasty, bílé, oranžové nebo zelené na sklo). Tam můžete svůj odpad vysypat. Kovy a některý papír je možné odevzdat do sběru. Roztříděný odpad je možné vyhodit i u některých větších obchodů.

Pozor!

- ! Žádný odpad nespalujte v kamnech nebo na ohništi - vznikají velmi jedovaté látky! (Jedinou výjimkou může být papír při zatápění).
- ! Pozor na baterie, staré barvy, ředidla a další chemikálie. Mohou obsahovat nebezpečné látky. Proto je vyhazujeme vždy zvlášť. Likvidaci tohoto nebezpečného odpadu mají za úkol zajišťovat okresní nebo obecní úřady.
- ! Nelijte olej a zbytky jídel do záchodu (vše můžete dát na kompost). Snižuje to účinnost čištění odpadní vody z vaší domácnosti.

Kompost

Na kompost vyhazujeme veškerý biologický odpad - odpady a zbytky z jídla, ovoce a zeleniny, listí, trávu, plevel ze zahrádky apod. V malé míře je možné dát do kompostu i zbytky papíru, piliny nebo malé kousky dřeva.

Větrání

Řada našich domů a bytů bývá přetopených a vysoká teplota se pak snižuje větráním. Vhodné je zajistit regulaci topení a místnosti vytápět na teplotu do 20°C, v noci o několik stupňů méně.

Nejllepší je větrat krátce a intenzivně, pokud je to možné i průvanem. Při takovém větrání se rychle vymění vzduch a stěny a podlaha, ve kterých je akumulováno teplo, se příliš neochladí. Naopak nevhodné je větrat dlouhodobě nebo trvale úzkou štěrbinou v okně. Při tomto větrání se vzduch vyměňuje pomalu a neustále uniká teplo do okolí.

Topení

Při topení je také důležité, čím topíme. K přírodě nejšetrnější je asi topení zemním plynem a dřevem. Při kvalitním spalování vzniká oproti jiným palivám méně škodlivých látek, dřevo je navíc obnovitelný zdroj energie. Další relativně příznivou variantou je dálkové vytápění. Zdrojem tepla pro dálkové vytápění je dnes obvykle kombinovaná výroba tepla a elektřiny v elektrárnách. Pára o vysoké energii je využita k výrobě elektřiny, ochlazená pára a horká voda se pak použije jako zdroj tepla pro vytápění. Výroba elektřiny s sebou nese řadu negativ, ale v tomto případě jde o využití "odpadního tepla", které by jinak uniklo bez užítku do okolí.

Na opačném konci spektra je topení elektrickými přímotopy a hnědým uhlím. Topení elektřinou je zdánlivě čisté, ale zátěž na životní prostředí se jen přesouvá jinam, navíc je tento způsob zdaleka nejméně účinný. Hnědé uhlí zase obsahuje vysoké množství síry, při jeho spalování v kamnech navíc uniká do vzduchu velké množství pevných částic, které se často podílejí na vzniku lokálního smogu.

Svícení

Většina domácností používá ke svícení klasické žárovky. Dnes jsou na trhu zářivky a úsporné žárovky, které mají čtyřikrát vyšší účinnost. Použití jediné úsporné žárovky místo klasické 75wattové žárovky ušetří za rok energii za více než 200,- Kč, takže budete doma mít takových žárovek 10 a každá vydrží 5 let, ušetřím za tu dobu 10 000,- Kč. Nebo jinak – pokud by všechny domácnosti v naší republice svítily jen úspornými žárovkami, ušetřil by se minimálně výkon jedné elektrárny typu Temelína.

Šetření teplou vodou

Při sprchování se spotřebuje přibližně třetina vody oproti koupání ve vaně. Ještě více ušetříme, když se budeme sprchovat ve dvou nebo když použijeme sprchu jen k úvodnímu namočení a konečnému opláchnutí a mezitím ji vypneme nebo zeslabíme. Je možné též koupit šetřící nástavec, který vodu více rozptyluje, takže může téci menším proudem.

Teplou vodu můžeme ušetřit i při praní a mytí nádobí (např. oplachovat nádobí a máchat prádlo ve studené, při praní vždy naplnit celou pračku, používat prášky účinné za nižších teplot apod.).

Při vaření např. čaje je častým zlozvykem vařit vždy víc vody než spotřebuji a zbytek buď nechat v konvici vychladnout nebo vylít. Tím vylévám drahou energii a ohřívám odpadní potrubí a kanál.

Spotřebiče v domácnosti

Při koupi nového domácího spotřebiče bychom se měli vždy zajímat nejen o cenu a vzhled, ale i o jeho vliv na životní prostředí a spotřebu energie. Mnohdy se vyplatí zakoupit dražší věc s nízkou spotřebou, protože se cena časem vrátí v ušetřené energii.

Počítač

Mnozí máte doma počítač a je zvykem nechávat ho trvale zapnutý. Zvláště starší typy spotřebovávají i při nečinnosti značné množství energie (hlavně větrák a monitor). Z hlediska úspory energie je tedy vhodnější počítač v době nečinnosti vypínat.

Doprava

Auta z našeho okolí neodstraníme, stejně tak nezmizí lidská potřeba cestovat a dopravovat různé náklady. Hledejme však způsoby, jak negativní dopady dopravy můžeme zmírnit.

- Kde to jde, chodte pěšky. Je to zdravé, příjemné a čas, který strávíte chůzí, můžete využít na přemýšlení nebo rozhovor.

- Používejte hromadnou dopravu. Pokud jedete autem, nejezděte sami. Každý další cestující v autě zvyšuje jeho využití.
- Jezděte na kole, pokud to jde i do školy nebo do práce. Najděte si trasy po vedlejších silnicích nebo polních a lesních cestách, cesta do školy se tak může proměnit v příjemnou projížďku. Ve škole se domluvte se školníkem, kde si kolo schovat. Nejezděte ale po hlavních a frekventovaných silnicích – jednak je to nebezpečné, jednak se nadýcháte škodlivých výfukových plynů.
- Domluvte se doma na dnu bez auta – vyberte jeden den v týdnu, kdy se dobrovolně všichni zřeknete jízdy autem. Možná zjistíte, že auto potřebujete mnohem méně, než jste původně myslili.
- Kupujte zboží, o kterém víte, že se vyrobilo blízko, naopak se snažte nenakupovat to, co je zdaleka. Mnohé zboží je nesmyslně dopravuje stovky a tisíce kilometrů, přestože je lze vyrobit na místě z domácích zdrojů. Doprava a obchod sice zvyšuje nabídku, druhou stranou mince jsou však silnice přečpané kamióny.
- Používejte e-mail. Čím je adresát dále a dopis rozsáhlejší, tím je použití e-mailu oproti klasické poště výhodnější.

Používání ohně

Oheň ze dřeva sám o sobě přírodě nevaďí, je ale nutné zabezpečit, aby teplo od něj nic nepoškodilo a zamezit riziku požáru. Používejte suché dřevo z ležících stromů nebo větví nebo se dohodněte s lesníkem na pokácení soušky. Nikdy nelámejte větve z živých stromů!

Pořádek a čistota

Zdánlivě nesouvisí s šetrným vztahem k přírodě. Nepořádek, zbytky jídla, špína však láká vosy, mouchy nebo myši. Když máte v táborové spíži myši nebo červy, asi k nim nezaujmete postoj Františka z Assisi. Proto těmto konfliktům s našimi mimolidskými bližními předcházejte. Upravené a čisté prostředí tábora zasazené harmonicky do okolní přírody silně působí na chlapce a dívky. Byla by škoda toto pozitivní působení nevyužít.

Na závěr se podívejme na tuto kapitolku z hlediska našich cílů. Často dostávám otázku: “Na táboře třídíme odpady a na konci je nemáme kam odvézt. Co máme dělat?”

Odpovídám: Několikrát jsem se dostal do podobné situace, odpady jsem třídil dál. Aspoň na železo, sklo, papír, nebezpečný odpad a zbytek. Železo, sklo a papír odevzdám do sběru nebo do kontejnerů na tříděný odpad – ty už jsou ve většině měst, likvidaci nebezpečného odpadu jsou ze zákona povinny zajistit obecní úřady, zbytek vyhodím do popelnice. Nejdůležitější je totiž samo třídění – děti se naučí a budou to dělat doma celý život, možná k tomu časem donutí i rodiče. A když se časem zlepší podmínky a začne se třídít další druh odpadu, nebudou s tím mít problémy. Tedy shrnuto – lepší je třídít třeba tři druhy odpadu, i když praktický efekt je téměř nulový, než netřídít žádný s tím, že to nemá žádný smysl. Má, výchovný. A o to nám jde v první řadě.

Paletky

Z tvrdého papíru si připravíme tolik palet, kolik je hráčů. Polepíme je samolepkami nebo kobercovou lepenkou tak, aby lepící část byla navrch a rozdáme je hráčům. Ti mají za úkol v krajině nasbírat co nejvíce barev přírody (tráva, listí, kůra, květiny apod.) a lepit je na svou paletu. Na závěr hry můžeme udělat malou výstavu palet a vybrat ty nejpestřejší, nejnápaditější.

5.

Poznávání přírody - poznávání jednotlivých organismů, vztahů v přírodě

EDICE
VÚDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Kreslit znamená kreslenou kytku, plod, travní klásek, brouka, myšici lesní zachytit zkratkou, ale plně vyjadřující naše vidění kresleného předmětu. Také se fotografuje černě, někdy i s mezikroužky, aby se leccos z rostliny, krovky brouka zachytilo podrobněji. Ale fotografie je jako dopis psaný na počítači a naše kresba jako dopis psaný naším kresebným stylem – písmem grafického vyjádření, ve kterém je zakódován kousek našeho vidění, vnímání, postřehu, okamžiku, kdy jsme předmět pozorovali a kreslili.

Kreslí se tužkou, perem, štětcem, pastelkou, barevnou tužkou. Záleží, co nám nejlépe vyhovuje, ale začít je nutno tužkou a jednoduchou čarou, kterou se snažíme zachytit základní tvar kresleného. Žádné stínování, ale rozklad na dílčí části tvořící dohromady kresbu a vyjadřující přesně to, co kreslíme, aby každý poznal, co jsme kreslili. Učíme se pozorovat květy, listy, jejich postavení na lodyze, stéblu, pupeny, plody, pohledem zřepedu, ze strany, svrchu, někdy i ze spodu. Tím stále více poznáváme krásu květu, který se najednou objevuje v mnoha dosud nevidaných tvarech a projevech krásna. Stejně je to při kresbě motýlů i třeba mloka, zajíce, volavky. Vyžaduje to trpělivost. A dávám radu, učte se kresbou vycpaných a nepohyblivých přírodnin vštípit si jejich základní tvar, kolik výšek hlavy se vejde do výšky krku, či délky celého těla, jak má dlouhá křídla. To je zoologická výtvarnická anatomie. Vezměte i třeba chrobáka, jak vyhlíží z boku, zepředu, zezadu. To je nutno si zachytit do oka, do “merku”, jak se říká, a to nám velmi pomůže při pozdějším kreslení savců, ptáků, obojživelníků i hmyzu v živém pohybu, přímo v jejich životním prostředí. Ona i housenka má svoji anatomii nožek, očí, hlavy, kusadel a dílců těla i těch nejrozmanitějších “ocásků”.

Základní pravidlo je klid a trpělivost, v terénu postřeh, hbitě kreslit, nic vám nesmí uniknout, každá část rostliny či živočicha, kmene stromu, skály má mít zachycený tvar, pohyb a postoj. Kreslit čisté čáry, žádné tkaniny.

V terénu kreslete třeba poupata konikleců, rozkvétajících jaterníků a sasanečků v mnoha tvarech rozvinutí a směru pohledu na ně. Někdy se podívejte na věc z “žabí” perspektivy. Položte se na zem, tvář až k zemi a podívejte se na to, co je před vámi. Mechový porost se změní v amazonské džungle, pískoviště se sporými trsy trav na zajímavý kout pouště s oázou a louže v tajemné jezero kdesi v tropech. Někdy i vyjeté koleje po pneumatikách na lesní cestě se vám promění v neobyčejné krajiny, objeví se vám dosud neznámý mikrosvět, na který se skoro s nezájmem díváme z naší zdvižené polohy “z vešsky”. Naučte se dívat na krásu a její barevnost. Vezměme třeba houby. A nejsou to jen praváci, křemenáče, kozáci, kotrče a další, ale jsou to často podivná kuřátka, různá vlčí mlíčí a milimetrové houbičky pod odchlíplou kůrou poražených stromů či podivné plodnice hub dřevomerek, které se objevují na kmenech stromů.

Hvězdnice, pohárovka a je ještě spousta druhů. Houby jsou skutečně tvarově velmi proměnlivé. I jeden druh, když si seřadíte třeba praváka od maličkého, běloučkého až po pořádného dospělého. Co je to barevných odstínů hnědé na klobouku, co tvarů baňaté nohy a klobouku, od naražené čepice až po furiantsky nasazený mušketýrský klobouk.

Klasy trav, kolik je to nezměrných tvarů! Nebo naše vzácné orchideje čili vstavačovitě, nebo ty složnokvětě a játrovky, lišejník. Inu, stačí si někdy sednout před starý, mech, lišejníky a houbičkami zarostlý pařez, a můžeme kreslit celé odpoledne a budeme se divit, co tvarů, seskupení plodnic a rostlinek jsme zachytili na kusu papíru.

Nejdříve kreslete tužkou. Vezměte s sebou dvě, tři měkké tužky č. 1 a 2, ostře ořezané a kousek gumy pro začátek. Později jí již nebudete potřebovat.

Kreslit vždy ostrou tužkou, pozorovat a snažit se zachytit skutečný tvar. Když se vám kresba nezdá, kreslete znovu a znovu, až to bude to, co vidíte. Kresby nezahazujte, uložte je do obálky s popsanými a pokreslenými papíry. Ke každé kresbě (listu) datum, místo a pořadové číslo v putovním deníku, který si tak doplňujete, jak kreslíte.

... Když jsem na roverských kurzech na Beníškách nebo v Žumberku a na Orlovech, i na PLŠ přednášel o kreslení v přírodě, tak se ozývalo všeobecně, že to nedokážeme, to přece nejde. Ale je tu jedno zajímavé slovíčko – chtít.

A to slovíčko dokázalo, že po mém povídání o kreslení se objevilo, že nebyl nikdo, kdo by neuměl kreslit a někteří dokonce nakreslili rostlinu tak dokonale, až se tomu sami divili.

Krátce, dokázal jsem všem, že kreslení není žádný zázrak a když je člověk schopen se naučit psát, tak zvládne i prostou kresbu. Nejde o žádný umělecký projev, ale vlastně o stopařský záznam. Tato květina, houba, lišejník, šiška, žába, tesařík, motýl, sýkora, srnec vypadal, když jsem ho viděl, takto. Dokonce se mi podařilo kreslit fáze pavoučího namlouvání, to, co dělají při namlouvání roháčů, jak vypadají mladé lysky, jak staví hnízdo moudivláček.

Kresba do skicáku je stopařský zápis a opakují, ne žádné výtvarné dílo. Proto vyžaduje přesný postřeh a zachycení pozorovaných fází buď předmětu, nebo jeho činu a pohybu. Někdy je to důvěrné nahlédnutí do rodinného života toho, co tvoří složky života rostlin a živočichů. A o to jde.

Mirko Vosátka: Kde domov můj, z kapitoly Píši a kreslím

- **Je vhodné dělat herbář nebo sbírku motýlů? Proč ano či ne?**
- **V závodě vlčat a světlušek byla (nevím zda ještě je) jedna rostlina určená k poznávání, pampeliška srstnatá. Je to dobře nebo špatně? Proč?**
- **Jaký smysl má poznávání jednotlivých rostlin, živočichů a hub? Je vhodné učit se konkrétní názvy jednotlivých druhů? Proč ano či ne? Pokud najdeš nějaké důvody, proč ano, seřaď je podle důležitosti.**
- **Stavíš tábor a vybíráš místo pro ohniště. Všude na louce žijí nějaké tvorové a rostou nějaké rostliny. Ovlivní to, že znáš blíže některé druhy volbu místa ohniště?**

- **Může si dítě nebo dospělý člověk vytvořit vztah k rostlině, stromu, zvířeti, houbě:**
  - jako k jedinci?
  - jako k druhu?
- **Pokud ano, tak jak?**
- **V okolí každého tábora roste několik desítek druhů rostlin (a žije několik stovek druhů živočichů). Zkus se během svého pobytu s některými z nich seznámit. Začni tím, že si je jen prohlédneš a budeš je vnímat, pak se postupem času můžeš naučit i některé názvy. Samozřejmě jen pokud budeš chtít a budeš si myslet, že to má smysl.**

Úryvky od Ladislava Ruska – Šamana i od Mirka Vosátky ukazují dvě stránky poznávání přírody a pobytu v ní.

- 1) Umění číst v přírodě, rozumět tomu, co vidím, nechat k sobě přírodu promlouvat.
- 2) Umění zaznamenat, co jsem viděl, co mě zaujalo, nacházet a umět nakreslit či jinak znázornit zajímavé tvary, barvy, ale i vůně, zvuky, doteky atd.

Proč poznávat přírodu a jednotlivé organismy?

V první řadě si vytvářím poznáváním a kontaktem s přírodou vztah. V minulých kapitolách jsme se zabývali odcizením člověka přírodě – lékem může být právě navázání blízkého vztahu k přírodě. Takový vztah si obvykle nevytvářím k abstraktní přírodě, ale ke konkrétnímu místu, květině, zvířeti, je mi dobře v lese, na horách. Důvěrně se seznamuji s různými místy, rád se na ně vracím.

Každý může takový vztah prožívat jinak. Jeden jako přírodovědec, badatel, pozorovatel – zajímají ho jednotlivé druhy, může prochodit dny po horách a hledat vzácné rostliny nebo brouky. Druhý pozoruje přírodu spíš s pozice ekologa – zkoumá, jak fungují ekosystémy, jak vznikají a vyvíjejí se různé vztahy. Třetí vnímá přírodu spíš citově a intuitivně – všímá si její krásy, barevnosti, zvuků.

Pokaždé trochu něco jiného, vždy však hodnotný a opravdový vztah k přírodě místo hostejnosti a odcizení.

Příroda je zdrojem inspirace a poučení. Co zajímavých patentů a vynálezů příroda vytvořila; některé z nich umíme napodobit, na jiné je lidský um a technika krátký. Ptačí let se stal inspirací pro konstrukci letadel, kulička lopuchu je předlohou pro suchý zip, padáčky v plodu pampelišky, dokonale izolující srst a peří, duté stéblo bambusu jako stavební konstrukce apod. Na druhé straně zpracování světelné energie rostlinami, práce svalů neprodukující na rozdíl od motorů žádné nebezpečné výfukové plyny, pavoučí vlákno nebo počítač, který umí totéž, co lidský mozek.

Člověk do přírody patří. Pobyt v přírodě má vliv na lidskou a zvláště dětskou psychiku. Děti vyrůstající mezi paneláky velkoměst bez kontaktu s živou přírodou mají často psychické a neurotické problémy. I dospělý člověk se chodí uklidnit a odpočinout si do lesa nebo k rybníku a ne na dálnici nebo do supermarketu. S tím souvisí i estetická hodnota přírody, vnímání krásných věcí – květin, motýlů, ptáků, nerostů, skal, potoků, moře, krajiny, mraků, hvězd aj.

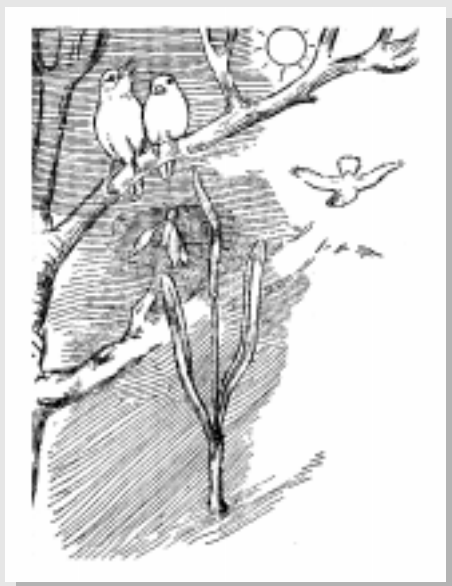
Jak poznávat přírodu?

V první řadě pobývat v přírodě – o samotě, ve dvojici, s družinou, oddílem. Pohybovat se v ní, nechat jí promlouvat, být aktivní pozorovatel a učit se zaznamenávat, co jsem viděl. Jako doplněk pak poznávání z knížek, z filmů a televize, z obrázků, při návštěvě muzea.

Z naší příručky *Skaut je ochráncem přírody* uvádím přehled některých námětů pro činnost:

- Poznávací hry – použití kartiček, obrázků, fotografií, kimovka s organismy, pexeso.
- Slovní hry s názvy – Morgensternova hra, sestavování názvů z daných písmen, slovní fotbal s názvy.
- Obrázky a ukázky přírody v klubovně (sbírka nerostů, zkamenělin, podzimní výstava plodů nebo hub, strop vymalovaný jako hvězdná obloha).
- Výběr trasy výpravy, přírodní zajímavosti po cestě.
- Poznávání rostlin, živočichů, hornin, zkamenělin – drobné hry po cestě, kreslení, fotografování, stopování.
- Vnímání přírody všemi smysly (vůně, zvuky, hmat). Například sedět chvíli potichu se zavázanýma očima, nechat na sebe působit přírodní zvuky.
- Průzkum neznámého terénu, náčrtky, mapky, obrázky.
- Pozorování různých ekosystémů (les, louka, rybník), jejich vzájemné srovnání.
- Rostliny a živočichové v různých podmínkách (stromy na skále, v lese, u potoka, vegetace na jižních, severních svazích, lesy s různou skladbou dřevin).
- Pozorování lesního “mikrosvěta” (mechy, lišejníky) z žabí perspektivy.
- Hledání zajímavých tvarů, barev, zvuků, samorosty, pohádkové bytosti v lese.
- Výběr místa tábora, jeho stavba, začlenění do krajiny, použité materiály.
- Noční bdění, pozorování hvězd, zvuky noci.
- Pozorování západu slunce, svítání, ranní a večerní “rituály”.
- Pobyt v přírodě o samotě (tři orlí pera).
- Pravidelné, každodenní pozorování přírody na táboře (počasí, zvyky živočichů).
- Vytvoření jednoduché meteorologické budky, celoroční pravidelné sledování počasí (měření srážek, teploty, směru a rychlosti větru, tlaku vzduchu, pozorování oblačnosti, apod.).

Nejde o to zahltnout naše skauty a skautky přemírou informací najednou. Spíš naopak – poznatky podávat po kapkách a snažit se, aby na většinu přišli sami. Tj. ptát se, napovídat, šikovně se s nimi hádat, hotové poznatky sdělovat jen tehdy, když na to nikdo nepřijde sám. Vždy je lepší využít přírody a příležitosti, které přináší, než cokoliv vykládat a vyrábět si hromady pracných pomůcek, které často autentickou přírodu nenahradí.

Chuťový test

Organizátor hry si dopředu připraví různé části rostlin (části trávy, květin, šišky, kůru, pokud možno nic jedovatého). Poté zaváže hráčům oči a nechá jim dosud utajený obsah svých kapes ochutnat. Musí si pamatovat, co komu dával. Je dobré, když si část vzorku ponechá. Potom opět vše schová, rozváže hráčům oči a nechá je hádat, co jedli. V případě, že mu nebudou věřit, může jako argument použít zbylou část vzorku.

6.

Hry s ekologickou a přírodovědnou tematikou

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Dobrodružné hry mají ještě jeden důležitý prvek, který chybí prostým pohybovým hrám – dramatický námět. Podobají se tak trochu divadelní hře a každý účastník hraje určitou, předem danou úlohu. Vzpomeňte si jen na prastaré klukovské hry na Indiány, inspirované dobrodružnou četbou. V hrách s libretem, kterému se často říká legenda, má obyčejné městské dítě příležitost proměnit se na chvíli v hrdinu oblíbených filmů a knih, kovboje, lovce, zálesáka, velkého cestovatele. Na výletech a táborech chlapeckých oddílů to bývají nejoblíbenější zábavy.

Všechny vyjmenované prvky samy o sobě ještě netvoří hru, musíme k nim přidat závazná pravidla hry, aspoň jedno zvláštní ustanovení, které všichni účastníci přijímají a respektují. Tak třeba pravidlo “kdo dostane babu, přebírá s ní i úkol pronásledovatele a musí honit ostatní tak dlouho, dokud se někoho nedotkne rukou” mění bezcílné a málo zábavné běhání po louce v napínavou hru, při které zapomínáme na únavu. U prostých pohybových her stačí takové pravidlo jediné, velké sportovní hry mívají tolik podrobně opracovaných pravidel, že zaplní celou knížku.

Pro tvorbu nových her platí tedy tento vzoreček: Nová hra = nápad + výběr vhodných stavebních prvků + pravidla.

Nápad přichází zpravidla nečekaně. Při četbě nebo přímo v terénu, který člověku sám nabídně zvláštní členitostí nebo atmosférou námět k nové hře.

Nápad je hned většinou spojen s cílovou činností. Oč ve hře především půjde, co bude jejím ústředním motivem. Tajemné lesní houštiny nám například vnuknou nápad: Tady by se báječně hrála nějaká plížená! A protože jste nedávno četli článek o pašování vzácných uměleckých památek do zahraničí, zvolíte tohle téma za ústřední námět. Když máte vlastně hotové libreto, nebude už příliš obtížné vypracovat celou hru. Budou v ní vystupovat pohraničníci a podloudníci. Jakým způsobem povedou boj? Budou mít strážci hranice hadrové koule? Ozbrojím také pašeráky? Nebo může strážce podloudníka zastavit a zajmout pouhým zavoláním jeho jména? Možností je vždy víc, musíme se rozhodnout pro tu, která vám připadá za daných podmínek nejlepší. Z toho obvykle vyplyne i důsledek střetnutí mezi pohraničником i pašerákem. Jak dlouho hra potrvá? To závisí na rozloze území, kterým se mají pašeráci propížit. V úvahu musíme vzít i okolnost, zda mohou pašeráci v případě úspěchu cestu přes hranici opakovat, nebo mají jen jediný pokus.

Shrňme tedy znovu stručně celý postup:

- Námět hry (libreto, legenda).
- Základní činnosti při hře
- Podmínky vítězství a porážky
- Rozdělení rolí
- Pravidla hry
  - způsob boje mezi soupeřícími stranami,
  - důsledky střetnutí,
  - herní území,
  - časové dispozice.

Miloš Zapletal: Z úvodní kapitoly knihy Skautské hry v přírodě

- **Udělej si dva seznamy her s přírodovědnou a ekologickou tematikou:**
  - 1) Ty, které jsi někdy hrál/a
  - 2) Ty, které jsi někdy vedl/a
- **Svůj seznam ukaž ostatním a povídejte si, jak se vám hry zdařily, jaký měly výchovný účinek, co se vám nepovedlo apod.**
- **Přemýšlej, zda bys byl/a schopen/a vymyslet a připravit úplně novou hru a jak bys při tom postupoval/a.**
- **Ve skupině každý vymyslete krátkou hru (5 min.) s přírodovědnou nebo ekologickou tematikou a hned si jí zahrajte. Můžete tak zpestřit třeba výpravu nebo zahájit každou schůzku.**

Často vzniká dojem, že vnímat přírodu a pohybovat se v ní se dítě naučí jen pomocí speciální her k tomu určených – tj. aby hra byla správně ekologickou, musí mít námět ochrany přírody (třeba boj strážců rezervace s pytláky), musí simulovat nějaký ekologický vztah (dravec a kořist nebo hromadění škodlivin v potravním řetězci), případně aspoň vést k poznání nějakých rostlin a živočichů.

Takhle jednoduché to ale není.

Musím se přiznat, že v oddíle jsem jako kluk žádné simulační hry na ekosystém nehrál, přesto právě hry měly na formování našeho vztahu k přírodě významný vliv. A zdaleka ne tolik hry na poznávání rostlinek, které jsme jako každý oddíl hráli, ale hry úplně jiné.

Představte si letní les po bouřce, čistý voňavý vzduch, zpívající ptáky. A mezi tím se plíží dvanáctiletý kluk, který je právě indián na válečné stezce, stopař na lovu šelem nebo cestovatel na neznámém ostrově. Napětí mu zbystřuje smysly, plíží se po zemi, velmi intenzivně vnímá vůni a dotek země, ležících klád, mokrého kapradí. Pozorně naslouchá, jestli ve zvucích lesa nerozpozná podezřelé praskání větviček, vzdálený šepot nebo dech protihrače – nepřátelského indiána, odpočívajícího tygra nebo ostrovního lidožrouta.

I to jsou hry, které formují vztah k přírodě. Spíš podvědomě, nenápadně, ale o to účinněji působí na dětskou duši – pozitivní zážitek ze hry se spojí s zážitkem z bezprostředního kontaktu s přírodou a kluci a děvčata se instinktivně vracejí tam, kde jim je dobře – do lesa, k šumějícímu potůčku, mezi skály. Aniž si to uvědomují, učí se vnímat přírodu a pohybovat se v ní.

To neznamená, že tzv. ekohry nemají svůj význam – naopak jsou mocným prostředkem. Tento úvodní odstavec spíš chce upozornit, že nemohou být prostředkem jediným. Všude ve skautském programu platí, že musí být pestrý, že nevystačí s jedním programovým schématem nebo s jedním typem her.

Ke hram je nutno připojit ještě několik zásad:

1. Nabídka her je neobyčejně rozsáhlá, proto je při výběru hry vždy nutné rozmyslet, k čemu ji použiji, co je jejím cílem. Každá hra slouží něčemu jinému, některé hry jsou vyloženě naučné, jiné naopak rekreační, další spojují řadu různých aspektů.
2. Neexistuje univerzálně dobrá ani univerzálně špatná hra. Každá hra se hodí do jiného prostředí, pro jiné hráče, jiná hra zabere na začátku výpravy a jiná uprostřed tábora.
3. Zvláště složitější hry se oddíl musí naučit hrát. Při první hře se s ní hráči seznamují, zjišťují meze jejích pravidel, hledají strategie svého chování a postupu. Když oddíl za čas hry zahraje podruhé, už vědí, jak na to, lépe si zahrají, víc si hru užijí a pravděpodobně i hra dosáhne lepších výchovných výsledků.
4. Naopak – některé hry lze hrát jen jednou. Jsou to buď jednoduché hry založené na nějakém skrytém pravidle, které musí hráči uhodnout, nebo naopak složité hry, kde jedním z významných prvků je moment překvapení, neočekávaná událost, která nutí hráče k rychlé improvizaci. Takové hry, obvykle s silným psychologickým nábojem, jsou dnes populární na různých vzdělávacích kurzech pro roverský a dospělý věk (ty pro oddíl nedoporučuji), ale i v oddíle může být jednou za čas zařazena do programu hra, při níž se dostanou hráči do neočekávané situace a musí improvizovat a rychle hledat řešení.
5. Oddíl se nesmí zahlit jedním typem her. Bude-li oddíl hrát opakovaně např. jeden typ simulační ekohry, brzy se mu omrzí a výchovný efekt bude spíš negativní. To ale neznamená, že není vhodné takovou hru někdy zopakovat – v tom případě je vhodné, když si hráči vymění role – ten, kdo hrál majitele elektrárny, bude anarchistou, státní úředník se stane ochranářem a normální občan se stane zahraničním investorem stavby.
6. Dnes jsou populární různé deskové dobrodružné hry, fantasy hry typu Dračí doupě a přehřele počítačových her. Nebojme se jich, spíš se naučme jich využít. To ale neznamená, že oddíl na schůzkách bude hrát střílečky s loužemi virtuální krve a bodovat se bude podle počtu zabitých mimozemšťanů. Některé počítačové hry jsou ale velmi zdařile simulace vývoje konzumní společnosti i s jejími neblahými konci, ty mohou být zajímavým doplňkem programu. Oddíl také může vytvořit novou hru, kde spojí prvky dobrodružných her s nějakým ekologickým námětem – třeba osidlování nového ostrova či kontinentu, hra, kdy každý hráč bude představovat nějaký organismus a bude vstupovat do vztahů s ostatními – zatímco ve většině podobných her vystupují skřeti, zombie nebo kouzelníci, tady bude hrát had, slon, člověk, orchidej nebo moucha tse-tse.

Her s ekologickou a přírodovědnou tematikou je nepřeberné množství a existuje řada příruček a návodů. Nemá proto smysl zde jednotlivé hry popisovat, místo toho uvádím několik typů takových her:

- Hry v přírodě spojené s poznáváním a určováním přírodnin.
- Vnímání a poznávání přírodnin a terénu podle tvarů, vůní, vnímání zvuků. Pohyb v přírodě poslepu, po čtyřech; různé prožitkové hry.
- Výtvarné hry v přírodě – kreslení v přírodě, malování přírodními materiály, vytváření barevných palet, apod.
- Hry s obrázky zvířat a rostlin nebo s listy, plody (např. kimovka, schovávačky).
- Testy, kvízy, hádanky.
- Modelové a simulační hry - hra modeluje různé vztahy v přírodě nebo různé aspekty vztahu lidí a přírody. Obvykle jde o náročnější hry.
- Terénní a bojové hry (ochrana přírody může – a nemusí – být součástí legendy, napodobování různých skutečných situací – boj s pytláky, průzkum chráněného území, kroužkování ptáků).
- Etapové hry, dlouhodobá pozorování a pokusy v přírodě formou hry.

Při uvádění každé hry si musíme v první řadě uvědomit její smysl a cíl – proč ji zařazují do programu, čeho chci dosáhnout. Na jednom příkladu vám ukážu, jak lze stejnou hru zahrát několika způsoby a jak její efekt bude záležet na způsobu provedení.

Hru asi znáte: Hráči se rozdělí do dvojic. Jeden z dvojice si zaváže oči a druhý ho vede z výchozího místa ke stromu. Když dojdou ke stromu, ten slepý strom ohmatá, přivoní k němu, může ho i ochutnat, opře se o něj. Pak se vrátí s průvodcem na původní místo. Sundá si šátek z očí a pokusí se svůj strom nalézt.

Co je cílem této hry? V příručce bude asi uvedena jako hra na vnímání přírody jinými smysly než zrakem. Jdu lesem poslepu, vnímám zvuky a tvar cesty (můžu jít bos), ochutnám, ohmatám a očichám svůj strom. Když prohlédnu, poznávám, jak se vnímání bez zraku liší od vnímání zrakového.

Tento důraz je ale možné téměř vynechat a místo původní hry na vnímání máme závod ve schopnosti se orientovat poslepu. Průvodce vede nevidoucího křivolakou cestičkou, několikrát změni směr s cílem zmást vedeného. Ten se pak soustředí na změny směru, na orientační body, které je schopen poznat hmatem nebo sluchem. Po sundání šátku se snaží co nejrychleji zorientovat a najít svůj strom.

Třetí akcent pak může být důvěra, spolehnutí se na druhého – stačí, když hra probíhá ve špatně schůdném nebo nebezpečném terénu, kde je voda, skály apod. Když se hráči neznají, třeba při seznamování na lesním kurzu, může to být pěkná hra na navození kontaktu a odbourání bariér.

Tedy – jedna hra ve třech různých podobách – podle toho, jak ji vůdce uvede. Není chyba, když si vůdce ve hře najde význam, kteří její autoři nezamýšleli, a hru si připraví a uvede podle svého. Chybou ale je, když vůdce smysl hry nepochopí nebo ji uvede tak, že plní jiný cíl a směřuje k něčemu jinému, než vůdce zamýšlí a deklaruje.

Vlněné rozhovory

Hráči se rozdělí do dvojic, dostanou papíry, v jejichž hlavičce bude nadepsán určitý globální problém, dále obdrží provázky nebo vlnu na pletení či něco podobného. Provázky by měly být různobarevné. Jednotlivé dvojice se zamyslí nad problémy a pak vytvoří dva soustředné kruhy. Jeden hráč zůstane na místě a druhý od něj vede provázek k jinému, stojícímu hráči, který reprezentuje další, leč související problém. Např. hráč, jenž má problém „ochrana životního prostředí“, se napojí na hráče s problémem „rozvoj průmyslu“, poněvadž může uvést SOUVISLOSTI.

7.

EDICE
VÚDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Ochrana přírody a krajiny. Chráněná území – jejich výchovné využití. Chování v jednotlivých typech chráněných území. Lesní zákon

Hrabě Buquoy pobýval dlouhou dobu v Paříži, kde se stýkal s širokým okruhem přátel – vzdělanců, a snažil se pak své panství novohradské spravovat podle moderních zásad. On to byl, kdo u nás založil dvě vůbec první evropské rezervace: Žofínský prales a prales Hojná Voda. V době, kdy docházelo ke kolonizaci Novohradských hor, kácely se zbytky pralesů a zakládaly se sklárny. Buquoy velmi podporoval vznik malých skláren, aby udržel zaměstnanost v drobných vesnicích a rozptýlil lidi po venkově. Ve sklárnách se samozřejmě topilo dřevěným uhlím a tomu padly za oběť zbytky horských pralesů. A on tehdy osobně zakázal ve dvou velkých celcích, na Žofíně a na Hojně Vodě, kácet kus pralesa. Pro zajímavost: neměl to pan hrabě lehké, protože deset let po vyhlášení pracoval na novohradském panství věhlasný anglický taxátor, pan Rawlinson, který zpracovával lesní hospodářský plán pro novohradské panství a vyčíslil, jaká škoda vzniká panství, když se tato zbytečná hraběcí choutka nechá stát. Vypočítal, že sklárna zvaná Žofiina huť by mohla pět let pracovat ze dřeva, které se zbytečně nechává hnit v Žofínském pralesě, a navrhl jeho zrušení. To bylo roku 1848. Ale naštěstí pan hrabě byl ještě naživu a zakázal to. Vidíte, že ochrana přírody i ekonomické tendence proti přírodě existovaly před sto padesáti lety stejně, jako existují dnes. My se s podobnými námitkami, jako měl pan Rawlinson, setkáváme dnes a denně v našich rezervacích.

Naš první zákon o ochraně přírody vznikl v roce 1956 a v podstatě mu jako vzor sloužil starý německý říšský zákon z třicátých let. A člověk dokázal mezitím napáchat v přírodě ohromné škody. Vezměme si jako příklad populární zemědělské meliorace. S obrovskými důsledky, které měly pro naši přírodu, se budeme ještě léta, možná desetiletí, potýkat. Očekává se totiž pomalé, postupné vysušování Evropy. Projevuje se to například tím, že máme málo srážek v zimě. Naše zimy jsou většinou bez sněhu nebo přijde sníh nárazově jenom na několik dní. Rozložení srážek je naprosto nepříznivé, takže zvláště v jarním období trpí země daleko víc suchem. Chybí jí vláha ze sněhu. Ačkoli se to dávno vědělo a mnoho vědců na to upozorňovalo, našli se jiní vědci, kteří docela klidně podporovali odvodňování krajiny – zbvavování se toho vůbec nejcennějšího, co v krajině je – povrchových a podzemních vod. Nemluvím vůbec o tom, jakou škodu přineslo scelování pozemků, rušení protierozních zábran a podobné věci. Jenom bych při té příležitosti chtěl upozornit na jednu věc: problém se tenkrát redukoval, a já se obávám, že to bylo částečně záměrně, na mizení tzv. zeleně – stromů a keřů v krajině. To je úplný omyl. Ještě dnes velká spousta ochranářů

tvrdí, že to nejcennější, co v zemědělské krajině je, jsou stromy a keře. Je to nesmysl! Nejcennější je živý vodní systém. Stromy a keře mají svůj význam, pokud rostou na protierozních mezích, to znamená, pokud pásy stromů nebo keřů přerušují prudké svahy a zabraňují prudkému rozběhu vody, která se při přívalcích řítí z tohoto svahu. Udržují půdu. Jsou vhodné na prudkých stráních. Mají svůj význam také při velkých lánech, kde se rozbíhá vítr, jako větrolamy. Ale zdaleka nemají takový význam, jako má udržení správného vodního systému.

Jeden z prvních cílů nového ministerstva (tj. polistopadového MŽP) a myslím, že byl velmi správně stanoven, bylo vytvoření nového zákona na ochranu přírody. A nám se skutečně podařilo během prvního volebního období zákon udělat. Považuji to za nejvýznamnější úspěch této éry. To období jsme nepromamili, protože už jenom ten zákon je záležitost, která posunula ochranu přírody v našem státě velmi vysoko. Daleko výš, než ve státech okolních. Náš zákon je daleko účinnější, než jsou zemské zákony rakouské, je prakticky stejný, v některých věcech možná i lepší než zákon bavorský, který je jeden z nejlepších v Evropě. Existuje, na rozdíl od zákona slovenského, protože Slovinci ho nestihli v tom prvním období. Věřím tomu, že kdybychom my ten zákon ze starého parlamentu nedostali ven, tak dneska nemáme šanci. Protože ten zákon dává ochraně přírody a jejím orgánům velké pravomoci ...

Úryvky z přednášky Františka Urbana: Hovory o ochraně přírody, vydané v rámci FONS speciál – Člověk a příroda.

- **Přemýšlejte nad tím, jak může znalost zákonů pomoci naší činnosti?**
- **Proč je špatně, když vyhyne nějaký druh?**
- **Představ si v hlavě:**
  - nějakou rezervaci - zamysli se, co se tam chrání a proč?
  - kout přírody, území, které bys jako rezervaci vyhlásil - co bys tam chránil a proč?
- **Vzpomeň si na nějakou krajinu, která je podle tvého názoru ekologicky narušená a nestabilní a navrhní úpravy, které by vedly k nápravě.**
- **Vyber si jednu CHKO, najdi si jí v turistické mapě. Podle mapy a další literatury připrav trasu výpravy, která bude pojata jako naučná stezka – vyber několik přírodovědně zajímavých stanovišť, o každém připrav stručnou informaci. Podle možností takovou výpravu uskutečni s oddílem nebo s kmenem.**
- **Porovnej výpravu do běžné krajiny a výpravu, která povede národní přírodní rezervací. Rozmysli si, jak se bude lišit program. Uvažuj, kdy a proč zařadit do oddílového programu výpravu do rezervace. Zkus najít situace, kdy je taková výprava nevhodná a kdy naopak může být pro oddíl přínosem.**
- **Ve skupině si každý představte nějakou krajinu a pokuste se ji vyjádřit jiným způsobem než prostým popisem – abstraktní malbou, hudbou, pohádkou, mýtickou postavou, která ji charakterizuje, ...Můžete se snažit uhadnout, jakou krajinu představují ostatní, debatovat, jaký symbol nejlépe vystihuje určitou krajinu apod.**

Zákon o ochraně přírody a krajiny

Ochrana přírody je u nás upravena Zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb. a navazující Vyhláškou MŽP č. 395/1992 Sb.

K čemu nám takový zákon může pomoci?

- Zákon nás informuje o tom, co je v přírodě zajímavé a cenné.
- Zákon nám pomáhá a radí, když chceme zabránit nějaké škodě, zachránit nějaké místo v přírodě před zničením.
- Zákon nám zabraňuje, abychom při nějaké naší činnosti ničili a ohrožovali přírodu, byť bychom tak činili nevědomě a neúmyslně.

U skautů se předpokládá dobrá vůle – že nebudou přírodu zbytečně poškozovat a budou ji chránit. Samotná dobrá vůle ale nestačí. Musím vědět co chránit, jak to chránit a musím k tomu mít podmínky. To vše přináší zákon.

Na rozdíl od předcházejícího zákona z roku 1956 není účelem uvedeného zákona jen ochrana vybraných druhů rostlin a živočichů a vytváření chráněných území, ale i ochrana a obnova přírodní rovnováhy v krajině a péče o ekologické systémy a krajinné celky. Cílem tohoto zákona je tedy ochrana přírody jako celku.

K zajištění ochrany přírody a krajiny by mělo sloužit zejména:

1. Vytváření a ochrana územního systému ekologické stability krajiny, tj. vzájemně propojeného souboru přirozených nebo přírodě blízkých ekosystémů ("kousků zdravé přírody"). Můžou to být např. přírodní lesy, soustava rybníků, kopce porostlé lesy a křovinami, mokřady a rašeliniště apod., které tvoří přirozené prostředí pro život živočichů i rostlin. Tato místa by měla být navzájem propojena pásy přirozené vegetace (např. louky a křoviny v okolí vodního toku, pás lesa, pás křovin a mezí), což by zajišťovalo možnost migrace organismů.
2. Ochrana planě rostoucích rostlin (a hub) a volně žijících živočichů. Podle zákona jsou chráněny **všechny** druhy živočichů a rostlin před ničením, sběrem a odchytem, které by mohly vést k zániku druhu na daném území. Mimo to zákon a vyhláška konkrétně stanovuje zvláště chráněné druhy ve třech kategoriích (přibližně 500 druhů rostlin a hub a 300 druhů živočichů):
  - druhy kriticky ohrožené
  - druhy silně ohrožené
  - druhy ohrožené

Zákonem je chráněn nejen jednotlivý živočich či rostlina, ale i prostředí, ve kterém žijí. Roste-li tedy např. na mokré louce ohrožený druh bahenní rostliny, nesmím louku vysušit, protože vysušením louky by zaniklo prostředí pro život této rostliny.

3. Vytváření sítě zvláště chráněných území. Chráněná území jsou rozčleněna do šesti kategorií, první dvě jsou velkoplošná, zbývající čtyři maloplošná:
  - Národní parky – nejcennější velkoplošná území. V současné době jsou v ČR 4 NP: Krkonošský, Šumava, Podyjí a České Švýcarsko.
  - Chráněné krajinné oblasti – přírodovědně, krajinářsky a kulturně v významná rozsáhlá území. Zřízeno je 23 CHKO (např. CHKO Křivoklátsko, Třeboňsko, Jeseníky...).

- Národní přírodní rezervace – menší území mimořádných přírodních hodnot s celostátním významem.
- Přírodní rezervace – menší přírodovědně hodnotné území.
- Národní přírodní památka – přírodní útvar (skála, lom, jeskyně, naleziště nerostů...) s celostátním významem.
- Přírodní památka – významný přírodní útvar

K zajištění ochrany přírody a krajiny slouží dále např. prosazování ekologického způsobu hospodaření v lesnictví, zemědělství, vodním hospodářství a spoluúčast na územním plánování.

Co se smí a nesmí v chráněných územích?

Vybírám zde ustanovení důležitá pro naši činnost:

Ve všech typech chráněných území je zakázáno:

- Tábořit a rozdělávat oheň mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody.
- Vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly mimo silnice a místní komunikace.

V národních parcích a v maloplošných chráněných územích je dále zakázáno:

- Pořádat a organizovat hromadné sportovní, turistické a jiné veřejné akce.
- Provozovat horolezectví a létání na závěsných kluzácích, jezdit na kolech mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená se souhlasem orgánů ochrany přírody.
- Sbírat rostliny kromě lesních plodů a či odchyťovat živočichy.

V národních přírodních rezervacích se dále nesmí vstupovat mimo značené nebo veřejné cesty a sbírat lesní plody.

Podmínky činnosti ve všech chráněných územích může být upřesněny návštěvním řádem nebo vyhláškou, které mohou stanovit další omezení. Orgán ochrany přírody může také určit místa, kde uvedené zákazy neplatí.

Z uvedených zákazů mj. vyplývá, že s výjimkou první zóny národních parků a národních přírodních rezervací zákon umožňuje pohyb mimo značené cesty a sběr hub a lesních plodů. U maloplošných chráněných území je však obvyklé volný pohyb osob a sběr lesních plodů omezit vyhláškou, takže zde platí prakticky stejné podmínky jako u národní přírodní rezervace.

Velmi důležité je ustanovení zákona o účasti občanů a obcí na ochraně přírody. Umožňuje mj. občanským sdružením a obcím se za přesně stanovených podmínek účastnit správního řízení o povolení různých staveb, těžby apod. Znamená to, že sami občané mají možnost zabránit některým negativním zásahům do krajiny.

Další zákony

Zákon o ochraně přírody a krajiny není jediný zákon, který se zabývá ochranou přírody. Existuje celá řada dalších zákonů (např. Zákon o ovzduší, Zákon o životním prostředí), vyhlášek a mezinárodních úmluv. Pro nás považují za zvláště významné tři dále uvedené zákony; doporučuji si pořídit do oddílové knihovny aspoň jeden výtisk od každého:

- Zákon 289/1995 Sb. o lesích.
- Zákon 125/1997 Sb. o odpadech.
- Zákon 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí.

K lesnímu zákonu, který je pro naši praxi nejdůležitější, uvádím několik poznámek z textu V. Kaspera:

Každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí. Do lesů včetně soukromých je možné vstupovat bez omezení. Vstup do lesa může být omezen nebo zakázán pouze orgánem státní správy lesů, a to jen z důvodů ochrany lesa nebo v zájmu zdraví a bezpečnosti občanů a pouze na dobu maximálně 6 měsíců, anebo v důsledku zvláštních omezení (vojenské lesy, lesy v ochranném pásmu vodního zdroje, obory apod.). Takový prostor musí být viditelně označen: cedulemi s vysvětlením důvodu omezení či zákazu vstupu do lesa, popřípadě měl být i oplocen.

Každý má právo sbírat v lese pro vlastní potřebu lesní plody a suchou na zemi ležící klest. Sbírat lesní plody můžete tedy opět všude a bez omezení.

V lesích je mimo jiné zakázáno: rušit klid a ticho, provádět terénní úpravy, narušovat půdní kryt, budovat chodníky, stavět oplocení a jiné objekty; těžít stromy a keře nebo je poškozovat; sbírat semena lesních dřevin, jmelí a ochmet; jezdit a stát motorovými vozidly; vyzvedávat semenáčky a sazenice stromů a keřů lesních dřevin; vstupovat do míst oplocených nebo označených zákazem vstupu; vstupovat do porostů, kde se provádí těžba, manipulace nebo doprava dříví; mimo lesní cesty a vyznačené trasy jezdit na kole, na koni, na lyžích nebo na saních; kouřit, rozdělávat nebo udržovat otevřené ohně (rozdělávat nebo udržovat otevřené ohně je zakázáno také do vzdálenosti 50 m od okraje lesa) a tábořit mimo vyhrazená místa. Z těchto zákazů může majitel lesa – vlastník povolit výjimku.

Dále je v lese zakázáno (a tyto zákazy platí i pro vlastníka): odhazovat hořící nebo doutnající předměty; narušovat vodní režim a hrabat stelivo; znečišťovat les odpady a odpadky.

Pexeso

Hráči se rozdělí na skupinky. Připraví se jim hrací pole, jež bude obsahovat kartičky s názvy a fotografiemi rostlin.

Skupiny dostanou čtvrtky, na kterých je schéma hracího pole. Po začátku hry může vyběhnout vždy jen jeden hráč na hrací pole, smí obrátit vždy jen dvě kartičky, zapamatovat si obsah kartiček a běžet zpět ke své skupině. Tam nahlásí, co viděl, a zaznamená to do schématu. Členové různých skupin mohou nahlížet i do schémat jiných družstev. Cílem je odhalit kartičku s názvem a kartičku s obrázkem rostliny a obě pak donést k organizátorovi hry. Vítězí družstvo s nejvyšším počtem vyhledaných rostlin. Místo rostlin lze použít i kameny, obrázky zvířat apod.

8.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Metodika přírodovědné části stezky a odborek

Daleko na vyprahlém Jihozápadě stojí indiánská vesnice a za ní se tyčí z pouště vysoká hora. Vyšplhat na tuto horu znamenalo velký čin, a tak všichni chlapci ze vsi toužili, aby se o to mohli pokusit. Jednoho dne jim náčelník řekl: “Nu tak, chlapci, dnes se můžete všichni pokusit na tu horu vylézt. Vyjděte hned po snídani a jděte každý tak daleko, jak dokážete. Až budete unaveni, vraťte se, ale každý z vás mi přinese větvíčku z toho místa, kam až došel.”

Vyдали se na cestu plni naděje a každý cítil, že jistě dorazí až na vrchol.

Ale brzy se loudavě vrátil tlouštík a vztáhl k náčelníkovi ruku, v níž držel kaktusový list.

Náčelník se usmál a řekl: “Milý hochu, ty ses vůbec nedostal k úpatí hory; ani jsi nepřešel poušť.”

Později se vrátil druhý chlapec. Přinesl šalvějovou snítku.

“Došel jsi na úpatí hory,” řekl náčelník, “ale vzhůru jsi nešplhal.”

Další hoch měl větvíčku lindy.

“Dobře,” řekl náčelník, “ty ses dostal až k pramenům.”

Později přišel další chlapec s trnitou větvíčkou. Když ji náčelník uviděl, usmál se a řekl: “Ty jsi šplhal vzhůru; dostal ses až k prvnímu kamenitému splazu.”

Odpoledne dorazil hoch s cedrovou snítkou a stařec řekl: “Podal jsi dobrý výkon, dostal ses až do poloviny hory.”

O hodinu později přišel hoch s borovou větvíčkou. Tomu náčelník řekl: “Výborně! Ty jsi vyšplhal až ke třetímu pásmu, měl jsi za sebou tři čtvrtiny výstupu.”

Slunce už stálo nízko, když se vrátil poslední. Byl to vytáhlý krásný chlapecch vznešené povahy. Přicházel k náčelníkovi s prázdnýma rukama, ale oči mu zářily: “Můj otče,” řekl, “dostal jsem se tam, kde nebyly žádné stromy – neviděl jsem žádné větvíčky, ale spatřil jsme Zářící Moře.”

Také starcova tvář se rozzářila, když slavnostním hlasem říkal: “Poznal jsem to! Když jsem ti pohlédl do tváře, poznal jsem to. Ty ses dostal až na vrchol. Nepotřebuješ žádnou větvíčku. Je to napsáno v tvých očích, zvoní to v tvém hlase. Pociťil jsi nadšení, můj hochu, viděl jsi nádheru hory.”

Pamatujte na to, hledači lesní moudrosti, odznaky, které nabízíme za vykonané činy, nejsou “ceny” – jsou to důkazy toho, co jste vykonali a kam jste až došli. Jsou to pouhé větvíčky nasbírané po cestě, které vám mají ukázat, jak daleko jste se dostali při stoupání na horu.

E. T. Seton: Stoupání na horu, z knihy Svítek březové kůry

- **Pohovořte ve skupině o tom, jak lze učit jednotlivé body stezky a jak je možné zjistit, že skauti a skautky v oddíle tuto část opravdu ovládají - podělte se navzájem o své dobré i špatné zkušenosti.**
- **Co se ti na stezce nelíbí a proč? Co bys v ní změnil/a?**
- **Zkus si v hlavě rozmyslet, kterou odborku bys byl schopen získat.**
- **Jak rozumíš tezi, že stezka je základ programu?**
- **Zkus navrhnout nějakou odborku (regionální nebo speciální).**

Stezka

Stezka je základním vodítkem pro vytváření skautského programu. V podstatě definuje jeho obsah – tj. co mají skauti a skautky znát a umět a v jakém věku. Jednotlivé náměty a typy činností, jako je např. poznávání přírody, ekologické projekty nebo znalost chráněných území, jsou obsahem dalších kapitol této příručky, zde se zaměříme spíše na obecné metodické poznámky.

Když jsem vedl oddíl, bylo pro mě asi nejtěžší stanovit míru požadavků: “Zná běžné byliny.” Ale kolik jich má znát? Jak je má znát? Určí je na obrázku? Najde je v přírodě? Mám určit seznam “běžných bylin” a musí je dotyčný všechny poznat? V knize Skautskou stezkou i v příručce *Skaut je ochráncem přírody* je naznačena úroveň, kterou považuji za dostatečnou pro splnění daného úkolu stezky. Konkrétně ji ale musí každý oddíl nastavit sám. Jinde bude mít laťku venkovský oddíl, který má klubovnu uprostřed lesů a luk a jinak oddíl ve velkém městě, který se do přírody dostane nejvýše dvakrát za měsíc. Každý oddíl se na něco specializuje, každý oddíl něčím vyniká. Neberme stezku dogmaticky, ale jako námět a inspiraci pro činnost. Neznamená to ale, že bychom měli dávat něco zadarmo! Spíš někde slevit, jinde přitvrdit. U venkovského oddílu bych byl přísnější při poznávání přírody a jejího přímého pozorování, u městského bych zase vyžadoval větší znalost ekologických problémů svého okolí a snažil bych se, aby se každý člen oddílu staral o domácí zvířátko nebo měl za oknem aspoň jednu květinu.

Jak učit a zkoušet stezku? Odpověď je prostá – neučit a nezkoušet. Nejlepší způsob, jak klukům a děvčatům znechutit oddíl, je vést ho tak, aby co nejvíc připomínal školu. Příslušný bod stezky vůdce hezky vyloží a pak přezkouší jeho znalost. Z takového oddílu bych asi brzy utekl.

Veškerý obsah stezky musí být součástí zajímavého a pestrého programu – her, rukodělek a tvořivě činnosti, čtení zajímavých knih, putování, táboření atd. Samozřejmě – občas musím něco sdělit, vysvětlit, popsat – musí to ale být “po kapkách”. Zastavím na výpravě u hezké rostlinky – řeknu o ní pár slov; vidím na poli projevy eroze – popíšu, jak vzniká; na výpravě vysvětlím, co by se stalo, kdybych hodil igelitový sáček do ohně apod.

Řada úkolů stezky je též součástí běžné činnosti a návyků oddílu. Nováček, který přijde do oddílu, vidí, jak se ostatní chovají, jak na táboře třídí odpad, s celým oddílem se zúčastní zvláštní akce nebo ekologického projektu. Zde je spíš důležitý osobní přístup – rádce nebo vůdce mu vysvětlí, co a proč dělají, povídají si s ním o tom – není ale nutné celému oddílu přednášet o třídění odpadů nebo o pravidlech chování v přírodě.

Mnohé poznatky se snadno zapomínají – co s tím? Všude se doporučuje mít skautský zápisník a tam si všechno zaznamenávat. Víím, že je to obtížné a v mnoha oddílech to moc nefunguje.

Zde je možné pro začátek s založením a vedením zápisníku pomoci. My v oddíle jsme zavedli zápisníček s vkladatelnými listy. Na jedné schůzce jsme si vyrobili desky a nařezali sadu papírů, na dalších jsme ho pak postupně zaplňovali. Každý člen oddílu připravil několik stránek o tom, co ho zajímá – jeden návod, jak stavět podsadu, druhý recepty pro táborové vaření, třetí písničky s akordovým doprovodem, další pak obrázky květin a stromů. Každý dostal nakopírované všechny listy, ty si pak mohl dotvořit, upravit, vybarvit.

Jak ověřovat znalosti stezky?

- Při normální činnosti oddílu – vůdce nebo rádce pozoruje členy při hrách, činnosti na táboře, chování na výpravě atd.
- Při rozhovoru ve dvojici nebo ve skupině. Nesmí to být zkoušení, ale debata o tématu, v nejlepším případě taková, že si její účastníci ani neuvědomují, že prokazují nějaké znalosti.
- Vyprávěním pro ostatní. Každý si připraví, třeba v rámci nějaké hry, povídání o nějaké přírodní rezervaci nebo chráněné oblasti v okolí. Pak se na schůzkách postupně všichni vystřídají, nejlepší tým splní příslušný bod stezky.
- Prostřednictvím reportáže, záznamů z pozorování, nástěnky v klubovně.
- Tím, že věc naučí dalšího člena oddílu, nováčka.

Odborky

Uvádím zde stručně základní informace o odborkách ve stejném znění jako v příručce *Skaut je ochráncem přírody*.

Dva hlavní cíle odborek jsou:

1. Motivovat každého člena k rozvíjení svých znalostí a dovedností v nějakém oboru.
2. Přivést zájemce k hlubšímu proniknutí do zvoleného oboru, motivovat ho k dalšímu vzdělávání v tomto oboru.

Současné odborky jsou třístupňové. První stupeň je určen pro věk 11 - 12 let, měl by plnit převážně první cíl – není proto příliš náročný ani na toho, kdo odborku skládá, ani na odborné vedení.

Druhý a třetí stupeň sledují splnění druhého cíle, druhý stupeň je pro třinácti až patnáctileté, třetí stupeň je pak určen pro roverský věk a jeho součástí je i úkol pomáhat ostatním při skládání 1. a 2. stupně.

Každá odborka je rozdělena do podoborů, každý si může částečně volit úkoly a specializaci. V přírodovědné oblasti jde konkrétně o tyto odborky:

Odborka	Podobor
Znalec živé přírody	Botanika
	Zoologie
	Pěstitelství
	Chovatelství
Znalec neživé přírody	Geologie
	Astronomie
	Speleologie
Ekolog	Příroda okolo vody
	Příroda v horách
	Lesy
Panda	Panda

Odborka Panda má zvláštní postavení. Přesný název zní Světový odznak ochrany prostředí. Panda má tři stupně, ale jinak než naše odborky: 1. stupeň - hnědý je určen pro vlčata a světlušky, 2. - zelený pro skauty a skautky a 3. - modrý pro rovery a rangers.

Odborky do svého programu může zařadit každý oddíl, a to bez ohledu na to, zda je vůdce v daném oboru odborník. Prvním úkolem je podchytit zájem chlapců a děvčat v oddíle. Pro někoho může být lákadlem odznak, pro jiného možnost zajímavého programu, pro dalšího šance naučit se něco nového. Jindy může začlenit vůdce plnění odborek do větší etapové hry nebo mezi speciální bodované úkoly.

Pro odborky je vhodné stanovit určitý pravidelný čas (např. po oddílové schůzce). Tento čas bude vůdce věnovat konzultacím a radám, jak který bod plnit, diskuzím o problémech, nabídce literatury - ale ne zkoušení! Na tato setkání je možné pozvat odborníky. Tím vůdce zajistí odbornou pomoc tam, kde sám nestačí.

Plnění odborky by mělo probíhat před družinou nebo oddílem - tj. ne jako zkoušení, ale jako vyprávění či ukázka pro ostatní. Má-li tedy dotyčný poznat např. 30 dřevin, splní tento úkol tak, že na výpravě oddílu nebo družině ukáže a určí dřeviny, které zná. Přítomný vůdce, rádce nebo instruktor si zaznamená počet správně určených dřevin, případně opraví chyby a podle toho uzná či neuzná splnění úkoly.

Pokud oddíl s odborkami začíná, je vhodné vytipovat jednoduché odborky, které mají šanci aspoň někteří rychle splnit. Každá splněná odborka pak motivuje ostatní k plnění odborek dalších.

Pro každou odborku je vhodné připravit seznam doporučené literatury a v ideálním případě mít tuto literaturu v oddílové knihovně. Seznam literatury můžou sestavit ti, kdo odborku plní (je to jeden z úkolů), nebo odborník; knihy může shánět celý oddíl.

Dále uvádím dva náměty, jak začít:

1. Připravit plnění odborky jako hru. Vedoucí odhadne zájem dětí a připraví si 3 - 4 různé odborky. Hra může mít legendu, např. pouť k cíli různými (srovnatelně náročnými) cestami, na každé cestě (tj. odborce) jsou různé překážky a úkoly. Kdo splní, získá dílčí odměnu (např. korálek nebo stužku, které smí nosit na kroji, vlaječku se svou značkou zapíchnutou u překážky na plánu hry, šek na oddílové peníze apod.). Závěrem hry je dosažení cíle (nalezení pokladu, objevení neznámé země). Současně s tím každý, kdo dorazí do cíle, získá příslušnou odborku.
2. Využít putovních táborů nebo vícedenních výprav. Ty připravit formou expedice. Výprava odjíždí do neznámých krajin, každý jednotlivec (nebo skupina) má sérii speciálních úkolů. První je historik - zkoumá dějiny a památky, druhý přírodovědec, třetí etnograf - zkoumá obyvatele a jejich zvyky, další dokumentarista - fotografuje, filmuje, píše deník, jiný třeba geograf, zásobovač, kuchař atd. Po cestě každý plní své úkoly (některé předem připravené, jiné vzniklé ze situace), ze své činnosti pořizuje dokumentaci (zápisky, obrázky, mapky, přírodniny, fotografie), na závěr podá souhrnnou zprávu. Vůdce usměrňuje činnost členů tak, aby splnění jednotlivých úkolů vedlo ke splnění odborky.

Vymysli, vytvoř a ukryj maskované zvíře

Spoluhráči tvoří dvě stejně velké skupiny, každou pro jeden životní prostor, který si nejdříve pozorně prohlédnou. Potom tvoří každý hráč podle fantazie jedno zvíře přizpůsobené okolí z větví, smrkových šišek, listů, kousků kůry, květů aj. Každé zvíře je umístěno v životním prostoru dané skupiny tak, že pro své maskování je těžko k nalezení. Skupiny si potom vymění životní prostory a pokoušejí se po dobu 5 minut jako „chytači kořisti“ ukrytá zvířata nalézt a shromáždit. Teprve nyní je každé zvíře pojmenováno.

9.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PŘÍRODA
A EKOLOGIE

Přírodovědná a ekologická činnost během roku (využití stezky, plánování, roční období, dlouhodobé akce)

Září se svou podzimní rovnodenností nás uvádí do nádherného času babího léta, kdy dozrávají plody pod ještě zářivými slunečními paprsky a kdy na horách bývají nejkrásnější výhledy. Připravte si na výletě rozloučení s létem a oslavu plodů. Chodili jsme jednou s oddílem pražskými ulicemi s ošatkami a koši plnými plodů a ovoce, které jsme kolemjdoucím nabízeli s povídáním o krásách podzimních proměn. Z počátečních rozpaků a nepochopení se v tvářích objevovala radost ze zcela nového zážitku. Koncem září, kdy se objevují první barevné skvrny v lesích, se vypravte na jelení říji. Při setmění, za večerního oparu zaslechnete velebné troubení a budete-li trpěliví a tiší, můžete být svědky jeleních soubojů provázených tvrdými údery paroží. Možná vám vytanou i otázky, jak je to vlastně s loveckou vášní, zda se shoduje zabíjení zvířat při lovu s odpovědností za vše živé.

Pojďme do raně podzimní přírody společně hledat lék na otupělost shonem našeho běžného života. Udělejme výpravu za podzimními neuvěřitelně něžnými a křehkými květy ocúnů na ještě zelených lukách, lemovaných barevně prokvetlými lesy. Měli bychom mít svá jarní, letní a podzimní místočka, kde víme, že se na jaře objeví koniklec, jinde později voňavá třemdava a na podzim fialové kalíšky ocúnů. Výpravu můžeme oživit oslavou podzimních větrů závodem draků vlastní výroby. K podzimu patří i oheň a opékání brambor na strnisku. Dnes víme, že si musíme dobře rozmyslet, kde oheň rozdělát a jak, nejen z bezpečnostních důvodů, ale abychom co nejméně poškodili všechny život na povrchu i pod povrchem půdy. Rozmýšlení, zda oheň a kde, nás může přivést k hlubší úvaze o všem živém. A to už je jen krůček zpět či dopředu z panského postoje člověka. Nejsme ztraceni. Děti, rozvíjíme-li jejich cit a něhu, jsou schopny hlubokého soucítění. Překvapilo mě nedávno zamyšlení malé dívenky nad právem na život červíka, kterého objevila v rozloupnuté švestce. Nespěchala ho zašlápnout, s odporem vyhodit, ale byla to pro ni chvíle hlubší úvahy. Víím o místočku na Brdech, kde je možno v tichosti a údivu postát a obohatit srdce podzimní krásou. Hledejte i vy.

O víkendu si přivstaňme a vyjděme na výlet do ještě zamíženého listopadového rána, kdy jen tušíme již skoro holé kontury stromů a dětem dopřejme to potěšení brouzdat se ve spadaném listí, vždyť to patří k podzimním radostem. A v některém z prodlužujících se večerů si společně poslechněme krásnou Janáčkovu skladbu "V mlhách". Uslyšíte, jak mistrovsky se Janáčkovi podařilo vystihnout tu zvláštní melancholii podzimu s tajemstvím mlhy, vůní zetlelého listí a jásavých barev. Je i mnoho poezie o tomto ročním období, vyhledávejte ji a pokuste se sestavit celé pásmo hudby a veršů.

Jsme v měsíci nejkratších dnů, ale také důležitého zlomu, kdy 21. prosince probíhá zimní slunovrat. Okamžik, kdy slunce při svém zdánlivém pohybu dosáhne největší odchylky od rovníku, začíná se vracet a stojí nad obratníkem Kozoroha. Přichází období zimy, ale dny se budou prodlužovat. Radostné navrácení slunce je od pradávna spojeno s novou nadějí a s velkými oslavami. I my si v těchto dnech můžeme s oddílem připravit vyprávění o slunci, středu oběžnic, zdroji života na Zemi, aktivním elementu našeho životního prostředí, o jeho významu ve všech kulturách, v mýtech a náboženstvích.

Čas adventu je bohatý na nejrůznější aktivity spojené s přípravou Vánoc. Oddíly mají své vlastní oslavy svátků míru, lásky a radosti, často spojené se zdobením stromků zvířátkům a ptákům v lese... Snad bychom se měli snažit ke všem dobrotám a dárkům, které nerozlučně ke svátkům patří, připojit trochu víc úvah a myšlenek. Při cestě na půlnoční pozdvihněte hlavy vzhůru a bude-li čisté nebe, čtete v souhvězdích, která rok co rok v tuto dobu – Orion, Aldebaran, Capella, Lev – na stejném místě zpečetují vesmírný řád, vypovídají o vyšších souvislostech... Touha po vyšším a čistším životě a vědomí, že toho lze dosáhnout jen tvořivou prací v lásce, patří k svátečním prožitkům.

Přelom února a března je časem zimních prázdnin, zimních sportů, výprav, časem k pobytu v zimní přírodě, je nadechnutím po půlroční práci. Oddíly směřují do hor, horských chalup, aby využily tohoto týdne k výcviku na lyžích, k zimním hrám, pospolitému životu. Většina z nás se octne v této roční době alespoň na krátký čas v horském prostředí, v jiných výškách, s jinými výhledy a obzory, než mají naše místa pro letní tábory...

Nezapomeňme dlouhých večerů na horách využít k poznání horské přírody a k úvahám o komplikacích, které jí připravujeme svým pobytem. Připravme si besedy o vzniku a zanikání pohoří, o jejich spojení s hlubinami Země a vesmíru. Čteme si o historii našich hor, o jejich osídlení. I v zimě myslíme na to, že naše příroda není v pořádku, že i v zimě pod vrstvou sněhu trpí přebujelým turistickým a sportovním ruchem, že je třeba respektovat zóny klidu pro zvěř a v klečových porostech používat jen vymezené stopy, abychom nelámali zkrهhlé větve kleče skryté pod závějemí sněhu.

Zem se odemyká, všechno raší, pučí, dere se za sluncem. Je čas Velikonoc, svátku sv. Jiří, filipjakubské noci, dnu Země. Čas očisty, úklidu vně i uvnitř, těla i mysli. Vše se omývá (dobytek se omýval vodou ze třech pramenů nabranou), aby bylo připraveno přijmout nové síly, nové vzedmutí života, které se chystalo pod příkrovem zimy. Očista je spojena s vodou a ohněm. Oheň spaluje nezdravé, mytí má význam obrozovací, přináší čistotu, osvěžení, vláhu. Voda tekoucí či stojatá je tím prazákladním oživujícím činitelem veškerého života, je nejcennější složkou životního prostředí...

Pojďme se tedy na jarní výpravě věnovat vodě. Krásný je výlet, kdy vyhledáme potok a jdeme proti proudu až k jeho prameni. Po cestě si všímáme všeho, co kolem žije a roste a není toho málo. Je mnoho pobřežních a vodních rostlin a živočichů a jejich život a vývoj je velmi zajímavý. Anebo si připravte krásnou slavnost, inspirovanou prastarým obyčejem "otevírání studánek". Najdete jich jistě dost, které potřebují péči, úpravu, vyčištění od všeho, co tam nepatří. Když se pak čištěním zkalená voda usadí a vyčistí, pocítíte zvláštní uspokojení a radost, a protože se prameny nacházely pod ochranou víl, prožijete třeba i kousek pohádkové atmosféry.

Na filipjakubskou noc, 30. dubna, budete mnozí, věrní starým zvykům, pálit ohně a upalovat čarodějnice. Prodlužte si tuto noc a vyjděte za slavičím zpěvem. Slavík, náš nejlepší pěvec, začíná svůj zpěv právě v květnu, a to kolem půlnoci. Má čtyřadvacet základních

písní a dosahuje velké rozmanitosti jejich obměnami. Nejkrásnější je vystupňování čistých tónů s následujícím tlukotem. Hnízdo bývá nízko při zemi v křoví, žije v lužních hájích, na okraji lesů a ve starých zahradách s nízkým křovinatým porostem. Mnoho let jsme je chodívali poslouchat na okraj Šárky a děvkických zahrad. Vyhledejte taková místa a nenechte si ujít tento zážitek květnové noci.

Janka Pfeifferová: Z cyklu článků v časopise Skauting, ročník 32 (1993/94)

- **Udělejte si ve skupince seznam různých aktivit - navzájem se inspirujte: můžete hovořit o osvědčených a vyzkoušených programech z oddílu, zkuste společně vytvořit i něco nového.**
- **Potom své programy přiřaďte k jednotlivým měsícům. Přitom vezměte v úvahu možnosti využití roční doby a návaznost jednotlivých témat a programů.**
- **Představ si trasu nějaké výpravy. Přemýšlej, jak vypadá v jednotlivých ročních obdobích, rozmysli si, jaký bys na ní v jednotlivých obdobích připravil program.**
- **Uvažuj o nějakém cíli, kterého chcete v oddíle v přírodovědné nebo ekologické oblasti dosáhnout (znalost rostlin, citlivé vnímání, postoj k přírodě, ...) a uvažuj, ve kterém ročním období byste takový cíl nejlépe splnili a jakým způsobem.**
- **Určitě je období, kdy je ti v přírodě příjemně a kdy nepříjemně. Vyber si nějaké nepříjemné období a přemýšlej, co by na něm mohlo být krásného, lákavého, působivého, ...**

Je celkem logické, že oddílová činnost je v různých obdobích roku odlišná. Úkolem vůdce je jednotlivé programy správně načasovat a zařadit. Pro ty přírodovědné to platí dvojnásob.

Musíme se v první řadě přizpůsobit proměnám okolní přírody a podmínek. Pozorování rašících pupenů nebo sněhových vloček je jistě zajímavá činnost, ale těžko se nám podaří ji uskutečnit v září.

Druhým úkolem je řídit se cyklem skautského roku a výchovným cílem – na podzim obvykle přicházejí nováčci, před prázdninami se připravuje tábor, během roku chceme splnit první stupeň, začít s odborkami apod.

Jak na to?

Základem bude roční plán činnosti oddílu – jeho podoba je dána osobností a stylem práce vůdce a dalších členů vedení oddílu a oddílové rady. Některé oddíly plánují dopodrobna každou schůzku a výpravu, jiné vytvoří jen rámcový obecný plán. Osobně se přikláním více k prvnímu stylu, tj. naplánovat si činnost spíše podrobně a konkrétně a v průběhu roku vycházet z plánu a reagovat drobnými doplňky a úpravami na změny.

Pro začátek doporučuji připravit základní rámec, např. podle následující osnovy:

1. **Stav oddílu** a jeho členů: Počet členů, jejich vyspělost, kolik chceme přijmout nováčků, jak jsme na tom ze stezkou a odborkami, jak fungují družiny aj.
2. **Cíle**, které si kladu. Splnění prvního stupně, začlenění nováčků, zvýšení počtu členů, lepší obraz oddílu na veřejnosti, kvalitní třítydenní tábor aj.
3. Významné **akce**, které se během roku konají, tradiční oddílové podniky – pro náš oddíl to byl např. Zimní přechod Brd v únoru, Sraz oddílů z regionu v září,

Mezioddílové závody na jaře, Vánoční hra ve staré Praze, květnová lesní brigáda... Zde musíme společně s oddílovou radou zvážit, zda se chceme těchto tradičních akcí zúčastnit (resp. je uspořádat), nebo naopak máme důvody je nahradit jiným programem.

Dalším krokem je seznam témat a námětů činnosti, např. tak, že rozpracujeme všechna témata stezky na krátké body, případně doplníme specializovanou oddílovou činností, která není přímo ve stezce nebo se jí dotýká jen okrajově (např. nácvik některého sportu – lakros, softball, lyžování, rukodělné a výtvarné činnosti, četba, poznávání nějaké oblasti...).

U takto připravených témat je též nutné stanovit pořadí jednotlivých aktivit. Např. výcvik vázání uzlů musí přecházet nácvikem vázaných staveb, rozdělení a zabezpečení ohně musí být zařazeno dříve než polní vaření. Pro poznávání a činnost v přírodě musíme též zvážit, pro jaké roční období se plánovaná aktivita hodí – pozorovat stopy můžeme v zimě ve sněhu nebo ve vlhkém období v blátě, výpravu za květinami je nejlepší uspořádat v dubnu nebo v květnu, v říjnu jsou nejbarevnější stromy, v květnu a v červnu hnízdí ptáci, hvězdy mohou pozorovat celý rok, vodní živočichy nejlépe v teplém létě atd.

Dále je nutno rozhodnout, zda se oddíl nezúčastní nějakého dlouhodobého projektu nebo se během roku neuskuteční etapová hra. Takové dlouhodobé akce mají svůj význam a mohou přispět ke splnění řady cílů – proto se hodí je čas od času do činnosti oddílu zařadit.

Když jsme takto připraveni, můžeme přistoupit k plánování jednotlivých oddílových podniků – schůzek, výprav, tábora. Připravíme kalendář termínů, kdy se jednotlivé akce budou konat, což je určeno spíše organizačními hledisky než programem (prázdniny, dostupnost chalupy nebo tábořiště, dny a hodiny schůzek...).

Do kalendáře postupně zapisujeme jednotlivé činnosti – začneme od tradičních podniků (viz výše), zařadíme případný dlouhodobý projekt nebo hru. Pak vyplníme vícedenní akce – zimní tábor, výpravy, pak jednodenní výpravy a nakonec schůzky. Překontrolujeme, zda nám všechno do sebe zapadá, pokud ne, plán upravíme. Pravděpodobně se to na první pokus nezdaří dokonale, budeme muset škrtnat, opravovat a přepisovat, ale věnujeme-li trochu námahy vyladění a úpravě plánu, vytvoříme si dobré předpoklady pro úspěšnou roční činnost.

Na závěr se ještě vrátím k přírodovědné a ekologické činnosti: Řada skautských i jiných příruček uvádí náměty, co podnikat v lednu, v únoru atd. Proto nepovažuji za nutné to zde opakovat. Nejdůležitější je si činnost a program důkladně promyslet a vyčlenit na jednotlivé činnosti dostatek času ve vhodném období.

Chci-li se například s oddílem zabývat dlouhodobým pozorováním a péčí o zpěvné ptáky, zahrnuje to tyto aktivity:

- Zimní přikrmování.
- Pozorování na krmítku.
- Stavba budek.
- Pozorování při hnízdění.
- Údržba a čištění budek.
- Pozorování příletu a odletu stěhovavých ptáků.

Každá z těchto činností má určitou dobu trvání a určité načasování. Nemožu si v dubnu vzpomenout, že by bylo hezké udělat pro ptáčky budky – ty už musí viset, protože ptáci si na ně nějaký čas zvykají, pak tam založí hnízdo, snesou vajíčka atd. Celý projekt tedy musím plánovat a připravovat s dostatečným předstihem.

Tichý pozorovatel

Každý hráč si najde místo, kde se cítí dobře a kde se tiše posadí. Když nějakou dobu klidně a tiše sedíme, pozorujeme, že se příroda vrací ke svému přirozenému životu - ptáci začnou znovu zpívat, myši šustí v trávě, kobylky vržou. Úkolem hráče je všechny tyto jevy pozorovat a snažit se procítit život přírody. Kdo zůstane sedět dost dlouho, snad bude mít štěstí, že se k němu beze strachu přiblíží nějaké zvíře, nebo mu na rameno usedne motýl. Nezapomeňme, že děti po tomto pozorování mají většinou chuť své zážitky někomu sdělit.

Projekty, dlouhodobé akce a brigády s přírodovědnou a ekologickou tematikou, jejich začlenění do programu oddílu, výchovný význam

EKOLOGICKÉ PROJEKTY

Ekologické projekty spojují úsilí dětí, rodičů, vědců i politiků za zlepšení životního prostředí pro nás i pro další generace.

- nabízejí praktickou, samostatnou a smyslupnou činnost
- rozvíjejí znalosti z oblasti životního prostředí a napomáhají chápání ekologických souvislostí
- pomáhají prakticky a přímo řešit problémy týkající se životního prostředí v našem okolí
- umožňují dětem uskutečnit svá přání a nečekat, až "jednou budou dospělí"

Motivace

Děti se zcela přirozeně zajímají o to, jak sestavit správně dopis panu starostovi, jak správně propočítat úroveň znečištění ovzduší v jejich městě, jak co nejpřesněji měřit a získávat údaje apod. Děti se neučí pro učení, ale proto, že chtějí řešit praktické úlohy.

Spolupráce

Ekologických projektů se účastní stovky dětských skupin, tříd, rodní i celých škol z České republiky, Evropy i ostatních kontinentů. Vytváří pevný pocit sounáležitosti a podpory. Děti mají možnost komunikovat s kamarády z druhého konce světa a sdílet své zážitky a poznatky.

Veřejnost

Děti i učitelé řeší praktické situace a problémy nejen své školy, ale i svého blízkého okolí, vesnice, města. Na projektech často spolupracují rodiče, známí, osobnosti, zástupci státní správy, veřejnosti, tisk. Škola je pro ně místem, kde se scházejí, aby vyřešili konkrétní problémy, je pro ně přirozeným centrem dění, vzdělanosti, iniciativy a tvořivosti.

Životní styl

Prostřednictvím konkrétní činnosti při poznávání přírody a životního prostředí mají účastníci projektů možnost poznat a pochopit do hloubky řadu zákonitostí přírody a společnosti. Přirozeně se u nich rozvíjí potřeba chránit a respektovat své okolí.

Výběr z nabídky ekologických projektů sdružení TEREZA:

Všeho s mírou

Projekt motivovaný principem udržitelné spotřeby.

Cesta za předky

Pod tímto názvem se skrývá literárně historický projekt, zaměřený na samostatné pátrání dětí v blízké i dávné minulosti své rodiny, obce či kraje.

Ostrov a křižovatky

Projekt zaměřený na otázky spojené s prolínáním jednotlivých kultur, soužitím lidí různých národností, vlivem kultur v globálních souvislostech.

Energie

Děti se zjišťují spotřebu energie doma a ve škole, sledují počasí, měří venkovní i vnitřní teplotu a na základě těchto dat navrhnou a uskuteční úsporná opatření vedoucí ke snížení spotřeby energie jak ve škole, tak i doma.

Kyselé deště

Projekt, ve kterém děti během čtyř podzimních týdnů měří pH srážek a hledají příčiny jejich znečištění.

Lišejníky

Lišejníky jsou významnými bioindikátory úrovně znečištění ovzduší. V tomto projektu děti zkoumají a mapují výskyt lišejníků na kůře stromů.

Ozón

V tomto projektu účastníci sledují vliv přízemního ozónu na vlastnoručně vypěstované rostlinky speciálních kultivarů tabáku virginského, který citlivě reaguje i na nízké koncentrace přízemního ozónu.

Program GLOBE

Celosvětový dlouhodobý program zaměřený na sledování životního prostředí, kterého se účastní 89 zemí ze všech kontinentů a více než 7 500 škol a skupin mládeže z celého světa. Jeho cílem je zvýšit povědomí obyvatel celého světa o stavu planety Země a podpořit mladé lidi v prohlubování jejich znalostí v oblasti přírodních věd a techniky i v anglickém jazyce.

Z materiálů sdružení Tereza a Pavučina

- **Přečtěte si v příručce zásady tvorby projektu a nějaký projekt pro svůj oddíl si vytvořte (sami nebo ve skupině).**
- **Co by mohlo být příčinou neúspěchu projektu?**
- **Je vhodné zařazovat do programu brigády, proč, jaké brigády připravovat a jak? Představ si, že jsi vlče nebo světluška a vůdce či vůdkyně oddílu tě nutí sázet stromky, do čehož se ti zrovna nechce - kde se stala chyba a co s tím?**

Proč projekty

Možná jste už někdy uvažovali, proč se máme zabývat ekologickými projekty? Jaký má takový projekt význam. Copak nestačí dělat normální skautský program?

Odpovídám: Stačí.

Než však tuto kapitolku přeskočíte, zkuste číst ještě kousek dál.

Když jsem skládal vůdcovskou zkoušku, vysvětloval jsem, jak lze v oddíle poznávat přírodu, jak si připravit přírodovědnou výpravu, co všechno s kluky dělat, jaké hrát hry. Zkoušející mě pečlivě poslouchal, pokyvoval hlavou a já měl dobrý pocit, jak to hezky umím. Pak mne ale zaskočil otázkou: “A jak bys to dělal, kdybys o přírodě nic nevěděl?”. Chvilku jsem nechápavě mlčel – nad tím jsem nikdy nepřemýšlel.

K čemu jsou tedy ekologické projekty?

Vidím jejich dvojí uplatnění – jednak “programové”, jednak “metodické”.

1. Ekologické projekty, tak, jak je připravuje sdružení Tereza či podobná organizace, jsou obvykle podrobně odborně i metodicky propracované dlouhodobější systematické programy. Učí děti poznávat přírodu a životní prostředí, vede je ke spolupráci navzájem i s dospělými, posiluje komunikaci, někdy i mezinárodní a přivádí děti k pocitu odpovědnosti za naši Zemi. Neboli – přispívají k plnění stejných cílů, jaké si klade i skautská výchova a používají k tomu podobných prostředků.

Proto můžou být vhodným doplňkem programu a inspirací k podobným programům v oddíle. Opakují doplňkem, nikoli hlavní náplní.

Tím, že mají propracovaný obsah a metodiku, mohou být vítanou pomocí právě pro ty vůdce, kteří přírodě moc nerozumějí.

2. Zkusme se na každou dlouhodobou systematickou činnost v oddíle – i třeba jen jako metodické cvičení – podívat jako na projekt. Každý projekt má určitou strukturu a osnovu, zkusme podle této osnovy připravit etapovou hru, putovní tábor, brigádu na pomoc našim lesům či sběr odpadu ve městě. Možná, že si přitom uvědomíme nové souvislosti, přijdeme na nějakou chybu, kterou jsme dříve dělali, nebo se vyhneme nějaké zbytečnosti.

Projekty mohou mít ještě další význam – mohou nám pomoci získat peníze na naši činnost: MZP a okresní nebo městské úřady nabízejí finanční příspěvek na některé projekty,

kteře může připravovat i skautský oddíl nebo středisko. Máte-li zájem o takovou podporu, dohodněte se s vůdcem vašeho střediska. Pro radu se můžete obrátit na ekologický odbor Junáka.

Jako příklad uvádím několik témat projektů vyhlášených magistrátem hl. města Prahy v roce 1999:

- Organizace dobrovolného sběru listí jírovce maďalu napadeného klíněnkou jírovcovou.
- Podpora hnízdění dutinových pěvců a ohrožených druhů dravců.
- Příprava a realizace naučných stezek v přírodních parcích s důrazem na zvláště chráněná území
- Pravidelný úklid drobného odpadu (papír, PET lahve apod.) z toku a z břehového pásma vybraných úseků vodních toků.
- Návrh a výroba interaktivní pomůcky (pomůcek) pro *mateřské školys* problematikou tříděného sběru.
- Návrh a výroba interaktivní pomůcky (pomůcek) pro *základní školys* problematikou tříděného sběru.
- Úklid a rekultivace černé skládky.
- Ekologická výchova praxí.
- Vytváření ekologického povědomí v nejuťlejším věku dítěte.

Základní osnova projektu:

1. Stanovení cíle - čeho chci projektem dosáhnout, jaký má přinést výsledek. Často projekt přispívá ke splnění řady cílů (v tom je jedna z jeho předností), je vhodné si uvědomit, které cíle považuji za rozhodující.
2. Cílová skupina - pro koho je projekt určen.
3. Obsah projektu - vlastní jádro projektu, jeho náplň, jednotlivé činnosti a úkoly.
4. Čas. Projekty mohou trvat několik týdnů i řadu let. Kromě celkového času je nutno určit periodicitu - tj. kolikrát a v jakých intervalech se bude měření či pozorování opakovat. Současně je třeba si rozvrhnout čas na přípravu projektu a projekt vhodně zařadit do časového rozvržení činnosti oddílu.
5. Materiál, technické a metodické pomůcky, literatura.
6. Motivace, propagace. I dobře vymyšlený a připravený projekt může ztroskotat na nezájmu a neinformovanosti účastníků. Proto je třeba projekt vždy dobře uvést.
7. Lidé. Každý projekt musí mít vedoucího. Je lepší, aby vedoucím projektu byl někdo jiný než vůdce oddílu - jeho zástupce, jeden z rádců nebo externí spolupracovník. Ten se pak může projektu věnovat intenzivněji, než by při všech svých povinnostech mohl vůdce oddílu.
8. Peníze. Příprava projektu by měla obsahovat i rozpočet.

9. Hodnocení projektu. Již při přípravě projektu bychom měli myslet na jeho zhodnocení. Jak splnil očekávané cíle, co se zdařilo a co ne, zda je vhodné projekt zopakovat.
10. Prezentace výsledků projektu. Důležitou součástí projektu je zveřejnění a zhodnocení jeho výsledků - ve skautském nebo regionálním tisku, na oddílové vývěsce, před rodiči. Zveřejnění výsledků jednak informuje okolí o naší činnosti, jednak dává účastníkům pocit, že jejich výsledky jsou zajímavé i pro ostatní.

Projekty a dlouhodobé akce

Na závěr ještě jedna důležitá věc – proč vůbec zařazovat takové systematické dlouhodobé akce do programu. Na začátku jsem říkal, že stačí normální skautský program. Vždyť ale “normální skautský program” je dlouhodobý, systematický, promyšlený, a jeho součástí jsou vždycky nějaké větší samostatné celky (které můžeme pojmenovat a organizovat jako projekty) – letní tábor, etapová hra apod. Proto je také v nadpisu kapitoly a tím i příslušného tématu VZ uvedeno Projekty, dlouhodobé akce a brigády...

Náměty na činnosti a programy, které je možné pojmout a zorganizovat jako projekt (jde o typy, jistě vás napadnou další).

- Péče o studánky.
- Sledování spotřeby energie doma.
- Putovní tábor nebo část jeho programu.
- Dlouhodobá etapová hra.
- Brigáda na pomoc přírodě.
- Specializovaná přírodovědná výprava.
- Sběr a třídění odpadů.
- Akce pro veřejnost.

Poslední, co bych ještě jednou zopakoval. Čím je program vyhraněnější, specializovanější, odbornější, tím musí být vzácnější. Skautský oddíl by neměl být jenom lesním popelářem, údržbářem přírodní rezervace, stanicí na sledování znečištění ovzduší nebo sazečem stromků, i když každá z těchto činností je čas od času smysluplná a výchovně přínosná.

Kůrová kopírovací hra

Napneme kus pevného papíru přes kmen stromu. Další pak tře křídou nebo uhlem na plochu přes papír. Takto získáme obtisk struktury kůry. Můžeme takto např. uspořádat soutěž, kdo přinese nejzajímavější obtisk, kdo uhodne, z jakého stromu obtisk pochází apod.

Region - místní problémy životního prostředí, přírodní zajímavosti, zdroje informací, možnosti spolupráce, využití regionálních podmínek pro činnost oddílu

Kdysi před dvaceti léty jsem se vracel ve společnosti kolegů z Kyjeva vlakem domů do Prahy. Bylo to v dubnu a v Ukrajině jsme pozorovali z vlaku dosti nehostinnou rovinatou krajinu s minimem zeleně. Pohled byl velice skličující a zdálo se, že se čas vleče nekonečně. Pak jsme se uložili ke spánku a časně ráno jsme se vzbudili na Moravě, někde pod Vlárským průsmykem. Hluboce dojati jsme pozorovali nádhernou jarní krajinu plnou zeleně, lučního kvítí a rozkvetlých keřů. Tehdy se nám chtělo jásat. Shodli jsme se zcela spontánně - to je nádhera.

Od té doby jsem se vracel domů z celé řady cest z evropských zemí. V mnohých z nich jsem vidal přenádherné přírodní scenerie. Ve velehorách i u moře, v údolích řek i u jezer, na horských lukách i v nížinách. Ale vždycky po návratu jsem se těšil na harmonickou krásu krajiny u nás doma.

Jeden z našich největších historiků umění, pan profesor V. V. Štech napsal, že česká krajina je krajinou barokní. Nepochybně měl pravdu. Značnou část území naší vlasti tvoří krajina mírně zvlněná, s oblémi kopci, barokních tvarů, na nichž se často tyčí půvabné barokní kostelíky. Takovým typickým představitelem těchto vrcholků je bájná hora Říp. Hora jen podle jména - vždyť je vysoká 456 m a na vrcholku je románská rotunda sv. Jiří.

Předěl mezi Moravou a Čechami tvoří Českomoravská vrchovina. To je oblast nevidaných půvabů, taková mírná laskavá a libá k životu a zvoucí k tomu, aby jí člověk procházel s úctou a pokorou. Dvě z našich chráněných krajinných oblastí má ve své evidenci také UNESCO. Třeboňsko je kraj přetvořený do dnešní podoby činností našich předků. Kdysi to byla krajina plná močálů a rašelinišť, kde se v té původní podobě krajiny nedalo dost dobře žít. Dnes je to kraj plný nespočtem velkých, středních i malých rybníků, se spoustou věkovitých stromů na jejich hrázích, kraj plný voňavých luk, lesů i lesíků a také půvabných lidských sídel. Samot zvaných jednoty či čišťounkých vesniček a líbezných měst a městeček.

Hovoříme-li o českém kraji jako o kraji barokním, zde na jihu Čech se nám zachovalo v lidové architektuře tak zvané selské baroko. To nádherně do zdejší krajiny zapadá.

V samotném srdci Čech se nachází Křivoklátsko. To je také kraj mírně zvlněný, z něhož vystupují oblé kopce - třeba Vlastec, s přirozenými porosty, ale i buližníková skaliska, jako třeba proslulá Vraní skála s dalekými rozhledy na moře smíšených lesů. Za ty vděčíme českým knížatům a králům, kteří dbali na to, aby tento kraj plný lesů zůstal zachován ve své původní podobě.

Své osobité kouzlo má Český ráj. V době, kdy kvetou ovocné stromy, dává zde člověk plně za pravdu slovům naší hymny - „Zemský ráj to na pohled“. Zcela jiné půvaby má Polabí, Haná, kraj kolem řeky Moravy. Jsou to roviny, ale se spoustou zeleně, lužních lesů. A ty širé rodné lány do těchto krajů patří. Líbezná je i jižní Morava. Dominují jí Pavlovské vrchy, které se svou přebohatou květenou nemají u nás obdobu. A v těsném jejím sousedství Lednické rybníky - obrovité hnízdiště vodního ptactva - to je obdoba Třeboňska na jihu Moravy.

Moravský kras - to je území zcela unikátní, již dávno objevené milovníky přírody a také turisty. Na jihovýchodě Moravy se rozkládá prastarý kraj, Moravské Slovácko, kraj vinohradů, starobylých tradic a nepochybně nejlépe udržovaných obcí z celé republiky.

Jižní Čechy i mimo Třeboňska jsou stálým magnetem, přitahujícím přechetné domácí i zahraniční turisty. Je to kraj, kde se stejně poctivě jako na Slovácku snaží o to, aby se místním obyvatelům ve svědomitě udržovaných obcích spokojeně žilo. Po celých jižních Čechách se setkáváme se selským barokem. Nacházíme tam jak nížiny, tak i pahorkatiny a krásné hory se zdravými lesy.

Na západě Čech je nejvýznamnějším fenoménem kraje proslulý lázeňský trojúhelník s nádherným Slavkovským lesem, zdrojem minerálních vod. Sever Čech, stejně jako severovýchod Moravy, přinesl daň málo ohleduplnému průmyslovému rozvoji. Zdejší krajina je těžce poznamenána povrchovou těžbou hnědého uhlí a četností elektráren. Snad se až naši potomci dočkají její rehabilitace.

Východní Čechy byly krajem převážně zemědělským. Mírně zvlněná krajina s největší českou řekou Labem vytváří půvabnou symbiózu. Zdejší obce byly vždy velmi bohaté a města výstavná a k životu příjemná. Středu Čech, vedle již zmíněného Křivoklátska, dominují na jihozápad od Prahy Brdy, rozsáhlý lesní komplex, opět s vrcholky barokních tvarů, vesměs zalesněnými zdravými lesy. Český kras není tak rozsáhlý a proslulý jako kras Moravský, navíc je vážně ohrožen těžbou vápence.

Zato Posázaví od nádherných Žďárských vrchů až po ústí Sázavy do Vltavy je krajem, který si uchoval svou osobitou krásu, opěvovanou básníky i četnými prozaiky. Města a městečka na Sázavě mají svou specifickou atmosféru.

Naši krásnou vlast obklopují téměř ze všech stran hory. Jim vděčíme za to, že na úsvitu našich dějin byly nápomocny českým knížatům a králům při uhájení této země před četnými vpády našich sousedů. Ještě do poloviny tohoto století oplývaly všechny naše hory krásou svých hlubokých lesů. Věvodily jim nejvyšší Krkonoše, které utvářela do jejich jedinečné podoby ledovcová činnost.

Když jsme vstupovali v srpnu roku 1946 po předchozím okouzleném pohledu z Ještědu do Jizerských hor, byli jsme jimi zcela podmaněni a žili v nich několik týdnů. Připadali jsme si jako v kanadské divočině. V průběhu let jsme prochodili všechna naše horstva. Vždy znovu

a znovu jsme se do nich rádi vraceli, ve všech dobách ročních a nikdy jsme se té krásy nemohli dost nabažít.

Přešla léta a kdeže je všechen ten půvab hor. Průmyslová činnost, k níž zcela bezohledně došlo po roce 1948, způsobila, že všechny lesy na našich horách na severu Čech a Moravy byly těžce poškozeny, namnoze zcela zničeny. Na té zkáze se mimo nás podílela i bývalá NDR a PLR.

V průběhu posledních sedmi let dochází k postupnému odsířování našich elektráren, hlavních znečišťovatelů ovzduší. Mělo by proto dojít ke zlepšení. Jenže lesy rostou pomalu, k výraznému zlepšení může dojít až po desetiletích.

Z pohraničních hor nám zůstala ve své původní kráse jen Šumava, tvořící spolu s Bavorským národním parkem jakési plíce Evropy, vzhledem k obrovité rozloze souvislých porostů.

Vrátíme-li se k titulku našeho textu, k chvále naší krajiny, musíme se také zmínit o lidských sídlech, která se stala nedílnou součástí krajiny. Již jsem se zmínil o našich vesničkách, rozestých po celé naší vlasti. V posledních létech se nám výrazně zlepšily. Lidé se začali více starat o své domovy a je obklopující zahrádky. Obrovskou změnu prodělaly dominanty značné části našich obcí - venkovské kostelíčky. Ty se téměř všude oblékly do krásných fasád a svítí do daleka. Dotvářejí barokní ráz krajiny, protože většina z nich, i když mají jádro gotické či dokonce románské, má podobu barokní.

Tutéž změnu prodělala i naše města. I ta se ve své valné většině oblékla do dosud nevidané krásy. I tak jsme se přiblížili ke svým západním sousedům. Nebylo by zcela spravedlivé, kdybych hovořil jen o některých z nich. Mimořádný a vždy osobitý půvab mají ta města, jejichž historická jádra se stala svého času městskými památkovými rezervacemi. Mezi nimi má dominantní postavení Praha, považovaná po právu za jedno z nejkrásnějších měst na světě. Dále pak města, která jsou na seznamu UNESCO - Kutná Hora, Český Krumlov a Telč. A zase zdůrazňuji - do barokního rázu naší krajiny dobře zapadá i převážně barokní ráz historických jader našich měst. České baroko, to se stalo ve své době zcela osobitým stavebním stylem a je předmětem zájmu četných odborníků z celého světa. Taková Malá Strana spolu s Pražským hradem tvoří celek, který nemá ve světě obdobu.

*Mirek Pergler: Chvála krajiny zemí Koruny české (částečně zkráceno), ze sborníku
O vztahu k přírodě.*

- **Zamyslete se nad tím, k čemu je dobré znát svůj region?**
- **Nakresli mapku okolí obce nebo města, kde bydlíš nebo kde má váš oddíl klubovnu, případně okolí tábora a vyznač v ní přírodovědné zajímavosti i ekologické problémy okolí.**
- **Pozvěte se navzájem - každý pozve někoho jiného do zajímavého místa ve svém regionu, pokusí se ho nalákat, aby opravdu přijel.**
- **Premýšlej nad svým regionem a zkus uvažovat nad tím:**
  - **kde bys chtěl bydlet**
  - **kde bys bydlet určitě nechtěl**

- **co bys rád ukázal svým blízkým**
- **kde rád pobýváš sám**

Na začátku této příručky jsem připomínal autory, kteří mě oslovili a vedli při mých prvních krocích ve vedení oddílu. Zde je chci připomenout v jiné souvislosti. Všimněte si některých námětů známých a oblíbených knih: Karpatské hry, Chvály zadní země, Kniha o Jizerských horách, Kde domov můj, ale také Walden, Dva divoši a další. Všechny vycházejí z popisu nějakého místa nebo oblasti a jejich krásy inspirují autory k obecnějším myšlenkám nebo k zajímavým příběhům.

Zkusme na to jít podobně.

Genius loci

Možná tato slovíčka znáte, možná ne. Dají se přeložit jako „duch místa“. Zkuste se zamyslet nad geniem loci u vás – uličky starého města, hrad nebo zámek, rybníky s duby na hrázi, hluboké lesy, louky a pole, osamělá stavení, rozeklané skály apod.

Naše země má tu zvláštnost, že je neobyčejně pestrá. Tolik zajímavých přírodních úkazů, tolik různorodosti na tak malém prostoru – to je téměř světový unikát. České země jsou křížovatka, spojují i rozdělují – a to nejen z hlediska politického a kulturního, ale i z přírodovědného. Jeden známý botanik napsal, že celé Čechy jsou jeden velký ekoton (pokud nevíte, co to znamená, zkuste si to najít sami – je to praktické cvičení ze schopnosti vyhledávat informace).

Každý oddíl žije v nějakém prostoru – město nebo vesnice, kde bydlí jeho členové a kde je obvykle též klubovna, místo letního tábora, možná také chalupa, kam jezdíte na hory. To jsou oblasti, které byste měli dobře znát. Hodí se to pro oddílovou činnost – víte, kam jít na výpravu, kde jsou zajímavá místa na různé hry nebo jiné aktivity. Hodí se to i pro váš občanský život a pro výchovu k občanství – všímáte si ekologických i jiných problémů a otázek vašeho regionu a podle svých možností přispíváte k jejich řešení.

Představte si teď, že jste našli nové místo na tábor nebo že jste se právě přestěhovali do nového města a chcete tam vést oddíl. Jak se seznámit s okolím?

Jako první bych asi začal s obyčejnou turistickou mapou. Pokud mám aspoň trochu zkušeností, mohu z ní vyčíst mnohé - tvářnost krajiny (rovina, kopce, hory, lesy, vodní toky, skály...), charakter osídlení (venkovská nebo městská krajina, malé nebo velké vesnice, samoty...), přírodní a kulturní zajímavosti (CHKO nebo národní park, rezervace, hrady, zámky, městská a vesnická architektura).

Pak bych se do kraje vypravil. Prošel bych vesnice, které jsou nejbližší k táboru nebo bych křížem krážem prochodil město, které bude moje budoucí působiště. Pokusil bych se navázat kontakt se starousedlíky (třeba jim pomůžu s nějakou maličkostí, zeptám se na cestu, pochválím zahrádku).

To může být první seznámení s krajem. Občas se dá sehnat i kniha, kterou vydává okresní muzeum nebo správa CHKO, jinou možností je sehnat si turistického průvodce.

Jiná je situace, když svůj kraj vcelku znám a potřebuji nějaké konkrétní podrobné informace. Pak je nejlepší obrátit se na odborníky, kteří jsou přímo u zdroje.

Přírodovědné zajímavosti nejlépe zjistím na správě CHKO, v místním nebo okresním muzeu, ve školách. S některými otázkami je možné obrátit se též na úřady (obecní a okresní).

O stavu životního prostředí a jeho problémech jsou obvykle nejlépe informováni na úřadech. Obecně ale platí, že pro jednání s úřady je vždy lepší mít konkrétní dotazy, než se ptát obecně a povšechně. Naopak muzea a správy CHKO mají často pracovníky nebo odbor pro kontakt s veřejností a ti jsou určeni pro osvětu a výchovu často přesahující a zobecňující problematiku regionu.

A nakonec to nejdůležitější: Vytvářejme a rozvíjme u svých svěřenců v odděle pozitivní vztah ke svému regionu. Jak na to?

Uvádím zde několik námětů:

- 1) Výpravy na zajímavá místa v okolí. V odděle jsme měli vyhlášená místa v okolí Prahy (třeba na Brdech), kam jsme jezdili každý rok. Na hezkých místech jsme připravovali hezké zážitky – noc pod širákem s krásným večerem a ránem, velké terénní hry, setkání s jinými oddíly apod.
- 2) Hry ve městě. V Praze a určitě i v jiných městech má řada oddílů tradiční hry. Náš oddíl pravidelně pořádal Vánoční hru, někdy ve staré Praze, jindy v okolí klubovny. Hra měla obvykle historický námět – historie naší čtvrti, legendy a pověsti, památky.
- 3) Táborem hra. Na několika táborech jsme měli táborovou hru z námětem historie regionu (kterou jsme si trochu zfalšovali pro naše potřeby). Jednou bojovali šlechtické rody s loupeživými rytíři, jindy zchudlý šlechtic putoval krajem a hledal spojení.
- 4) Drobné hry v klubovně. Náš oddíl měl oblíbenou hru s mapou – chodili jsme prstem po mapě, soutěžili, kdo dřív najde něco zajímavého. Kromě procvičení práce s mapou a orientace to může být i nenápadné seznámení s vlastním regionem.

Literatura

Uvádím zde několik vybraných titulů, které doplňují a rozvíjejí problematiku probranou v jednotlivých kapitolách. Podrobný seznam doporučené literatury je v příručce *Skaut je ochráncem přírody*.

- **Kohák E.: Zelená svatozář.** Sociologické nakladatelství SLON, Praha 2000.
Přehledný výklad ekologické etiky – různých postojů lidí k přírodě a roli a postavení člověka vůči přírodě.
- **Poritt J.: Zachraňme Zemi.** ZN Brázda, Praha 1992.
Přehled o naléhavých problémech životního prostředí a mozaika postřehů a názorů slavných osobností světa (politiků, umělců, vědců apod.).
- **Zapletal M.: Výpravy za dobrodružstvím.** Leprez, Praha 1998.
Řada námětů pro oddílovou praxi i činnost jednotlivců.
- **Vosátka M.: Skautské toulky přírodou.** Skauting, Liberec 1993.
Vyprávění, náměty pro činnost v přírodě od M. Vosátky a V. Vurma
- **Skautskou stezkou.** TDC, Praha 1998.
Základní příručka pro skautky a skauty
- **Odborné zkoušky skautek a skautů.** TDC, Praha 1998.
Přehled nových skautských odborek

Zákony

- Zákon 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.
- Vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb.
- Zákon 289/1995 Sb. o lesích.
- Zákon 125/1997 Sb. o odpadech.
- Zákon 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí.

Dále považuji za vhodné seznámit se s nějakým sborníkem ekologických her a námětů k různým aktivitám, např. s publikacemi:

- **Hry a výchova k trvale udržitelnému rozvoji.** Brontosaurus, Praha 1996.
Sborník ekologických simulačních her.
- **Javna J.: 50 nápadů pro děti k záchraně Země.** ČSOP, Praha 1991.
Náměty pro praktickou činnost v ochraně přírody a životního prostředí.

Pro radost pak doporučuji přečíst ještě dvě další knížky:

Karpatské hry od Miloslava Nevrlého a P.S. Psové od Erazima Koháka.

**EDICE
VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA**

**SWAZEK 9
PŘÍRODA A EKOLOGIE**

Autor:
Vít Růžička

Jazyková úprava:
Olga Chocová

Odpovědný redaktor:
Barbora Tichavová

Editor:
Markéta Havlová

Grafická úprava a litografie:
Digital Image Studio, s.r.o.

Grafická úprava a litografie obálky:
Pavel Komárek, Lotos o.p.s.

Vydal:
Junák - svaz skautů a skautek ČR
Tiskové a distribuční centrum
Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1
jako svou 76. publikaci

**Náklad 1000 výtisků
Druhé, opravené a doplněné vydání**